

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Katedra agroekologie a rostlinné produkce

**Význam podpor agroekosystémů jako příspěvku
soběstačnosti venkova v návaznosti na vymezení
město-venkov**

Bakalářská práce

Anežka Pajerová

Veřejná správa v zemědělství a krajině

Ing. Mgr. Jana Poláková, Ph.D.

© 2019 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci " Význam podpor agroekosystémů jako příspěvku soběstačnosti venkova v návaznosti na vymezení město-venkov " jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala své vedoucí paní Ing. Mgr. Janě Polákové, Ph.D. za odbornou pomoc, cenné připomínky a rady při vypracování mé bakalářské práce.

Význam podpor agroekosystémů jako příspěvku soběstačnosti venkova v návaznosti na vymezení město-venkov

Souhrn

Tématem mé bakalářské práce je Význam podpor agroekosystémů jako příspěvku soběstačnosti venkova v návaznosti na vymezení město-venkov. Hlavním cílem je komparace měst a venkovských oblastí, které v průběhu let postupně zaostávají a vyznačují se snižující soběstačností. Nepříznivá situace venkova je způsobena především postupnou automatizací a mechanizací agrárního sektoru, který v minulosti nabízel rozsáhlé pracovní uplatnění. V souvislosti se změnami, které proběhly během 20. století, došlo k zásadnímu ovlivnění životního prostředí. Jedná se především o erozi půdy, postupné odlesňování a prohlubující se nedostatek vody. Venkov se v posledních letech vyznačuje sníženou hustotou zalidnění, zhoršenou dostupností služeb a nedostatečnou nabídkou pracovních pozic, včetně nižšího finančního ohodnocení oproti městským lokalitám. Tyto faktory přispívají ke značné vazbě na městské lokality a zároveň jsou hlavními příčinami migrace venkovských obyvatel do měst označované jako urbanizace. Avšak velmi rozšířeným trendem v současné době je suburbanizace, v jejímž rámci jde o osídlování příměstských oblastí v zázemí velkých měst, která má negativní vliv na přetváření přírodní krajiny a životního prostředí.

V mé práci se věnuji Společné zemědělské politice, prostřednictvím které byl vytvořen souhrnný zemědělský účet pro dokumentování hospodářské úrovně ČR a členských států EU pro následné vyhodnocování agrární soběstačnosti států. Rovněž se odkazuji na jednotlivé nástroje rozvoje venkova a agroenvironmentální opatření pro využití zemědělské půdy v souladu s ochranou životního prostředí. Nejvýznamnějším nástrojem je Program rozvoje venkova pro období 2007 až 2013 závazný pro všechny členské státy EU primárně sloužící k rozvoji venkova, zlepšení stavu životního prostředí a zmírnění nežádoucích dopadů intenzivní hospodářské činnosti. Součástí Programu rozvoje venkova jsou čtyři osy, které prostřednictvím jednotlivých opatření a podopatření usilují o zvýšení konkurenceschopnosti ČR v základních složkách potravinářského sektoru, vytváření nových pracovních příležitostí, zlepšení kvality života, soběstačnosti a soudržnosti venkovských obyvatel.

Klíčová slova: rurální statistiky, venkov-město, regionální mobilita, zemědělství, agroenvironmentální opatření

Impact of supports of agroecosystems as contribution to the self-sufficiency of rural areas in connection to the relationship city – rural areas

Summary

The topic of my bachelor thesis is Impact of supports of agroecosystems as contribution to the self-sufficiency of rural areas in connection to the relationship city – rural areas. The main objective is comparison of cities and rural areas which are gradually lagging behind over the years and are characterized by reduced self-sufficiency. The unfavorable rural situation is mainly due to the gradual automation and mechanization of the agrarian sector, which in the past offered extensive work. In the context of the changes that took place during the 20th century, the environment has been fundamentally affected. These are mainly soil erosion, gradual deforestation and a deepening water shortage. In recent years, rural areas have been characterized by reduced population density, deteriorated availability of services and deficient supply of jobs, including lower financial rewards compared to urban locations. These factors contribute to a strong binding to urban locations, and at the same time are the main causes of the migration of rural residents to cities called urbanization. However, a widespread trend nowadays is suburbanization, which involves the settlement of suburban areas in the hinterland of large cities, which has a negative impact on the transformation of the natural landscape and the environment.

In my bachelor thesis I devote to the Common Agricultural Policy through which the General Agricultural Account was created for documenting the economic level of the Czech Republic and the EU Member States for the following evaluation of the agrarian self-sufficiency of states. I also refer to the various rural development instruments and agri-environmental measures for the use of agricultural land in consistent with environmental protection. The most important instrument is the Rural Development Program 2007-2013, which is obligating on all EU Member States and serves mainly for rural development, improving the environment and mitigating the unfavorable effects of intensive economic activity. The Rural Development Program includes four axes, which through individual measures and sub-measures try to increase the competitiveness of the Czech Republic in the basic components of the food sector, create new job opportunities, improve the quality of life, agrarian self-sufficiency and cohesion of the rural population.

Keywords: rural statistics, rural-urban, regional mobility, agriculture, agri-environmental measures

Obsah

1. Úvod	1
2. Cíl práce	2
3.1 Zemědělství a rozvoj venkova	3
3.1.1 Venkov a jeho definice	3
3.1.2 Důsledek industrializace českého zemědělství	4
3.1.3 Vliv agrárního sektoru na složky životního prostředí	7
3.1.4 Demografická a sociální situace na venkově	10
3.2 Ekonomické postavení	13
3.2.1 Hospodářská úroveň zemědělství	13
3.2.2 Konkurenceschopnost českého zemědělství	19
3.2.3 Agrární trh práce	24
3.2.4 Pracovní příležitosti měst a obcí	29
3.3 Podpory agrárního sektoru a venkova	31
3.3.1 Společná zemědělská politika EU	31
3.3.2 Nástroje rozvoje venkova	32
3.3.3 Program rozvoje venkova 2007 – 2013	35
3.3.4 Agroenvironmentální opatření	40
4. Závěr	43
5. Seznam literatury	45
6. Seznam použitých zkratk a symbolů	53

1 Úvod

Venkov vykazuje ve srovnání s městy řadu ekonomických, demografických a sociálních odlišností. V minulosti nabízel mnoho pracovních příležitostí v zemědělském odvětví. Postupná automatizace, mechanizace a privatizace během minulého století zapříčinily, že v současné době venkovské oblasti nabízejí minimum pracovních nabídek a zhoršenou dostupnost služeb pro obyvatele těchto oblastí. V důsledku toho dochází ke stěhování venkovských obyvatel do měst, které se stále více zvětšují, zatímco hustota osídlení venkovských oblastí klesá. V blízkosti velkých měst vznikají satelitní městečka, pro které je charakteristický nepřírozeně rychlý vznik, což má zásadní vliv negativního charakteru na přetváření krajiny, jejího vzhledu a přirozené funkce. V mé bakalářské práci se ve třech teoretických kapitolách zabývám podporami agroekosystémů, které přispějí k obnově soběstačnosti venkova, jeho rozvoje, kvality zemědělské půdy a životního prostředí.

V první kapitole se věnuji sociologické diskuzi. Zabývám se obecnou charakteristikou venkova, jeho vymezením, historickým vývojem během dvacátého století, jeho současným stavem, soběstačností a zdejší kvalitou života. V diskuzi se dále věnuji příčinám urbanizace, stavu zemědělství a dostupnosti jednotlivých služeb v porovnání s hlavním městem Praha.

V druhé kapitole rozebírám ekonomickou situaci českého zemědělství. Zabývám se konkurenceschopností a vytvářením podmínek pro zvýšení přidané hodnoty zemědělské produkce. V další části této kapitoly se věnuji obyvatelům měst a obcí. Údaje o ekonomicky aktivním obyvatelstvu z roku 2011 ukázaly, že venkovská míra nezaměstnanosti zůstává vyšší než republikový průměr. Porovnávám tedy pracovní nabídky a průměrné mzdy ve venkovských oblastech s hlavním městem, kde dochází k největšímu přílivu obyvatel a je zde zároveň nejvyšší koncentrace obyvatel na 1 km² z celé České republiky.

Ve třetí kapitole se zabývám Programem rozvoje venkova pro roky 2007 až 2013. V rámci programu byly připraveny 4 osy, které mají vést k postupnému rozvoji venkovských oblastí na základě trvale udržitelného rozvoje, zlepšení životního prostředí a zmírnění negativních dopadů intenzivního zemědělského hospodářství. Program rozvoje venkova také vytváří podmínky pro diverzifikaci ekonomických aktivit s cílem vytvoření nových pracovních míst a snížení nezaměstnanosti obyvatel venkova.

2 Cíl práce

Bakalářská práce je literární rešerší zaměřenou na rozvoj a soběstačnost venkova. V první části práce je charakterizován historický vývoj venkova v průběhu 20. století, který zapříčinil aktuální nízkou soběstačnost venkova. Dále je definován současný stav zemědělství, jeho vliv na jednotlivé složky životního prostředí a aktuální trend suburbanizace zásadně měnící přírodní krajinu. Následující kapitola pojednává o ekonomickém postavení zemědělství ČR s cílem zhodnocení hospodářské úrovně prostřednictvím jednotlivých položek souhrnného zemědělského účtu a konkurenceschopnosti základních potravinářských komodit v ČR oproti ostatním členským státům. Následně v této kapitole je věnována pozornost ekonomické soběstačnosti venkova, prostřednictvím pracovního uplatnění, finančního ohodnocení a vzdělání venkovského obyvatelstva ve srovnání s Hlavním městem Praha. Poslední část práce se věnuje podporám zemědělství a venkova se záměrem zhodnocení poskytovaných podpor v rámci evropských a národních podpor a systému dotací.

3.1 Zemědělství a rozvoj venkova

3.1.1 Venkov a jeho definice

Termín venkov je neurčitě a abstraktní pojetí osídlené krajiny se specifickými charakteristikami. Integruje nezastavěné přírodní krajiny a zastavěná území. Obecně se vyznačuje nižší hustotou zalidnění, menšími sídly, vazbou na městské oblasti a užším vztahem obyvatel k přírodě, s čímž bývá spojena vyšší zaměstnanost v agrárním odvětví. Venkovské oblasti jsou často tvořeny městskými prvky, v důsledku představy venkova jako přechodu mezi divokou přírodou a městskými urbanizovanými oblastmi.

Řada odborníků, kteří se zabývají problematikou rozvoje venkovského území vyvíjejí značné úsilí vymezit čáru mezi městem a venkovem, i když zastávají názor, že venkov nelze jednoznačně vymezit (Binek et al. 2011). Lze vymezit několik typů venkova s kvalitativními a kvantitativními znaky. Kvalitativní znaky jsou používány při práci s malým územím. Uplatňují se zejména architektonická, urbanistická a historická hlediska (Perlín 1998). Kvantitativními definicemi se zabývá OECD typologie, která je užívána v národním a mezinárodním měřítku. Typologie vymezuje venkov do dvou úrovní. Na lokální úrovni je za venkovskou oblast považováno území s hustotou zalidnění menší než 150 obyvatel na km² (Binek 2009). Pro určení regionální úrovně je zapotřebí zjistit podíl venkovských obyvatel a region označit příslušným přívlastkem. Na této úrovni jsou rozlišeny tři podkategorie. Převážně venkovská podkategorie je oblast, kde více než 50 % obyvatel osídluje venkovské regiony a obce. Příkladem této oblasti je Kraj Vysočina. Přechodná podkategorie, často označována jako významná venkovská oblast, je územím, ve kterém 15 až 50 % obyvatel osídluje venkov. Do této podkategorie je řazena většina krajů České republiky. Poslední podkategorie, do které spadá pouze Hlavní město Praha, je převážně městská oblast, ve které žije méně než 15 % venkovského obyvatelstva. Podkategorie převážně venkovské a přechodné se vyznačují možností přechodu do vyšší kategorie, pokud se v dané oblasti nachází dostatečně urbanizované centrum. Nevýhodou vymezení venkovského území dle OECD typologie je částečná možnost srovnání s ostatními státy. V důsledku těchto nedostatků Evropská komise vytvořila Urban Rural typologii založenou na poznacích OECD typologie. Je tvořena stejně označenými oblastmi. Hlavní odlišností je pouze používání populačních gridů, kterými jsou čtverce o velikosti 1 m² pro výpočet hustoty obyvatelstva.

V rámci jednotlivých států existují rozdílná vymezení venkova vyplývající z administrativních a statických hledisek. V ČR je venkovským sídlem označována oblast s počtem obyvatel do 2 000. Existuje řada oblastí s typickými venkovskými rysy s větším

počtem obyvatel, která nejsou městskými oblastmi (MZe 2013). Zároveň dle daného kritéria na území ČR, zejména na Ostravsku a jižní Moravě, k 1.1. 2005 nacházelo 164 obcí s více než 2 000 obyvateli a 2 obce s více než 5 000 obyvateli, která nebyla městy (MZe 2013). Výjimku tvoří zákon č. 128/ 2000 Sb. O obcích (obecní zřízení), v § 3, odstavce 1. říká, že „Obec, která má alespoň 3 000 obyvatel, je městem, pokud tak na návrh obce stanoví předseda Poslanecké sněmovny po vyjádření vlády“ (MV 2000). V ČR existují města s nižším počtem obyvatel, která získala statut města dříve v minulosti. V období mezi lety 2001–2012 poklesl počet venkovských obcí. V porovnání s rokem 2005, kdy se na území ČR nacházelo 5 612 venkovských obcí, v roce 2012 pouze 5 390 obcí (MZe 2013). Tento pokles je vysvětlován přesunem obcí do vyšších velikostních kategorií. Ve sledovaném roce 2012 vzrostl počet obcí nad 500 obyvatel, zatímco počet obcí s menším zalidněním poklesl, včetně populace osídlující dané oblasti. Trvale nejkritičtější situace je v obcích s méně než 200 obyvateli, která souvisí zejména s horší dostupností služeb a vzdálenosti od městských center.

Program rozvoje venkova pro období 2007–2013 na národní úrovni rozlišuje venkovské oblasti na základě OECD typologie. Ústřední orgán ČR definuje příměstský venkov jako oblast v zázemí velkého města s více než 50 000 obyvateli, kde se výrazně projevuje suburbanizace a velký nárůst obyvatel (ČSÚ 2009). Za mezilehlý venkov se považuje venkovská oblast průměrně rozvinutá, která se nachází ve větší vzdálenosti od velkých měst s dopravním spojením do těchto oblastí. Tyto oblasti jsou často využívány k rekreaci obyvatel pocházejících z velkých měst. Do poslední skupiny je zařazen odlehlý venkov jako periferní venkovská oblast, která se vyznačuje řídkým osídlením a nepříznivými sociálně ekonomickými podmínkami.

3.1.2 Důsledek industrializace českého zemědělství

Přelom 19. a 20. století znamenal pro zemědělskou výrobu významnou změnu spojenou s používáním nových technologií a technik, které zapříčinily sociálně-ekonomické změny. Balcarová et al. (2015) uvádějí, že v tomto období lze hledat počátky uplatnění motorických hnacích a pracovních strojů v zemědělské výrobě, počátky hromadného pronikání chemikálií do zemědělské výroby, zejména průmyslových hnojiv a postupné uplatňování ostatních vědeckých poznatků z oborů šlechtitelství, meliorací a zemědělského průmyslu. Nástup průmyslové revoluce během 19. století zapříčinilo ztrátu dominantního zemědělského postavení venkova. Ačkoliv se Československo v době svého vzniku vyznačovalo zemědělsko-průmyslovým charakterem. Počátky rozvoje průmyslového odvětví ztěžovaly slabé surovinové zásoby a závislost na importu. V zemědělském a lesnickém

odvětví bylo zaměstnáno 39,6 % obyvatelstva, v průmyslu 33,8 % a v ostatních odvětví 26,6 % (Balcarová et al. 2015). Po roce 1930 zaměstnanost v průmyslu začala vzrůstat a charakter státu se postupně měnil na průmyslově-zemědělský. Zemědělská výroba byla soustředěna v malých a středních závodech do 20 ha. Půda zemědělských závodů byla roztržštěna mezi velký počet pozemků znesnadňující přístup a použití mechanizované techniky doprovázené vysokými výrobními náklady. Postupná industrializace spojená s rostoucí životní úrovní obyvatel vedla k rychlému růstu venkovských a městských oblastí. Rychlým růstem venkovské populace docházelo ke snížení pracovních příležitostí v agrárních a příbuzných odvětví, čím byla zapříčiněna hromadná migrace obyvatel do zázemí měst, kde průmyslová odvětví nabízela dostatek pracovních příležitostí.

Dalším procesem podílejícím se na změně složení a hustoty venkovského prostoru byla mechanizace. Největším přínosem mechanizace bylo snížení vykonané ruční práce v Čechách z 934 odpracovaných hodin v roce 1937 na 740 hodin v roce 1948. Dle údajů z fondu Zemědělského ústavu účetnicko-spravovnědného došlo ke snížení ruční práce o 18 % v řepařské oblasti, o 15 % v obilnářské, o 13 % v bramborářské a o 10 % v píceinářské (Balcarová et al. 2015). Podíl ruční práce a zaměstnaných občanů v zemědělství klesal, produktivita a intenzita zemědělské výroby vzrůstala. Zintenzivněním rostlinné výroby došlo k vytvoření příznivých podmínek pro rozvoj živočišné výroby. Významný pokrok byl zaznamenán v oblasti chovu prasat, skotu, drůbeže a koní.

Druhá světová válka, včetně poválečného období výrazně poškodily československé zemědělství. Významným mezníkem byl odsun německy mluvícího obyvatelstva, který zasáhl 2,5 – 3,5 milionů obyvatel Československa (Kaplan 2012). Náhlé a prudké snížení obyvatelstva mělo negativní dopady na zemědělskou výrobu. Dotčeny byly pohraniční oblasti, které byly postupně dosídlovány. Noví obyvatelé těchto oblastí postrádali sociální a kulturní vazby k danému místu, v mnoha případech schopnosti hospodařit s nově nabytým majetkem a hospodářstvím. Důsledky odsunu obyvatelstva se projevil především na venkově. Osídlující obyvatelstvo se vyznačovalo vysokým saldem migrace. Nejvíce byly ohroženy malé venkovské obce, které ztrácely svůj přirozený demografický charakter a postupně zanikala.

Komunistickým převratem a vydáním Ústavy z 9. května 1948 byla znárodněna podstatná část ekonomiky. Zákon č. 69/1949 Sb. o jednotných zemědělských družstvech spojoval jednotlivé zemědělské podniky do národních Jednotných zemědělských družstev. Tato fáze kolektivizace zapříčinila úpadek venkovských obcí a přechod od soukromé roztržštěné malovýroby k socialistické velkovýrobě. Kolektivizací se venkov začal měnit také

po politické stránce. Komunistická strana Československa se snažila dosáhnout třídní diferenciací venkova zatlačením a izolací kapitalistů. Soukromým rolníkům a družstevníkům zůstával jen velmi malý prostor pro vlastní podnikatelskou činnost. Stát určoval velikost oseté plochy jednotlivými plodinami, dodávky plodin do státních fondů, cenovou politiku a mnoho dalších povinností vůči státu. Ze zabraného, zestátněného majetku a půdy byla vytvořena zemědělská družstva zaměstnávající většinu venkovského obyvatelstva. V roce 1957 bylo zaznamenáno 1 010 600 pracujících fyzických osob v zemědělských družstvech, z čeho více než polovinu, tj. 562 100 zaměstnaných tvořily ženy (ČSÚ 2018). S procesem kolektivizace se začaly objevovat snahy o sblížení venkova a města, která byla založena na pracích Marxe a Lenina. Československá vláda se pokoušela vyrovnat životní podmínky na venkově pronikáním městské kultury do venkovské. Přirozená venkovská krajina byla narušována nevhodnými architektonickými, stavebními a urbanistickými postupy. Na změně venkova se od roku 1968 podílela normalizace, která byla doprovázena vzrůstajícím trendem chataření a chalupaření. Stoupající obliba těchto činností spočívala v realizaci individuálních zájmů a plánů občanů a omezení účasti ve veřejném životě (Pospěch 2014). Rozvojem těchto trendů docházelo k hromadné migraci na venkov, kde si městští obyvatelé zřizovali obydlí sloužící k rekreaci. K produktivní funkci venkova přibyla funkce rekreační.

Československá vláda vyvíjela silný požadavek na zvyšování zemědělské produkce spjatý s intenzivním využíváním výrobních zdrojů, kdy spotřeba energie rostla rychleji než výroba (Grešlová 2013). Tímto tlakem byla udržována úroveň československého zemědělství, potravinová soběstačnost a zajištění dostatku pracovních míst s nenávratnými deformujícími dopady na životní prostředí. Změna nastala po roce 1989 s rozpadem totalitního režimu. Venkov přestal být silně vázán na zemědělství (Pospěch 2014), čímž došlo ke snížení soběstačnosti venkovských oblastí, zemědělské produkce, úbytku objemu chovaných prasat a drůbeže, pěstovaných brambor, zeleniny a ovoce. Tyto změny zapříčinily nevyužití lidského potenciálu, který se projevoval omezenými možnostmi nalézt zaměstnání v zemědělském sektoru, nastaly problémy s nevyužitými budovami, které v minulosti sloužily pro živočišnou výrobu a přírodní změny doprovázené erozí půdy. V průběhu posledních let byla postupně obnovena efektivita zemědělského odvětví, avšak negativní důsledky se dodnes projevují v oblasti potravinové soběstačnosti malým zastoupením domácích produktů a ekonomicky náročnějšími dovozy potravin (Grešlová 2013).

3.1.3 Vliv agrárního sektoru na složky životního prostředí

Zemědělství od počátku lidské populace zajišťuje obživu, ovlivňuje krajinu a jednotlivé environmentální složky. S rostoucí produkcí potravin docházelo k rozšiřování lidské populace, budování sídlišť a rozvoji hierarchické společnosti. Zintenzivňující pěstování plodin zapříčinilo zánik mnohých starověkých civilizací. Mezi nejčastější příčiny patřila eroze půdy a následné snížení úrodnosti v důsledku odlesnění. V současné době je kritická situace s využíváním půdy a její kvalitou. Prohlubujícím nedostatkem vody Země přichází o 200 000 km² vody ročně. Země se na mnohých místech přeměňuje v kulturní poušť.

Socialistický režim na území ČR během 20. století zásadně ovlivnil životní prostředí (Pospěch 2014). Budováním velkovýrobních podniků, scelováním zemědělských pozemků a využitím automatizovaných technologií došlo k úbytku zemědělské produkční půdy. Po státním převratu v roce 1989 došlo ke změně vlastnických vztahů, které byly v prvních letech doprovázeny sníženými vstupy a změnou využívání zemědělské půdy. Byly zatravněny okrajové oblasti, v úrodných oblastech byly vynaloženy snahy ke zvýšení produkce zemědělských a tržních plodin spojené s nestřídáním plodin. Z ekologického hlediska se nejednalo o příznivé vstupy do krajiny, z důvodu narušení vazeb v agroekosystému. Střídání plodin a osevní postup jsou základními principy agroekosystémů s příznivým vlivem na kvalitu produkce, půdní úrodnost, půdní strukturu, ekonomickou a energetickou efektivnost. Osevní postup by měl být základem rostlinné produkce se skupinou střídavých plodin, které jsou ve vzájemném působení doprovázeny faunou a flórou. Výsledkem střídání plodin a osevních postupů je možnost nahrazení fyzikálně – chemických metod, zvyšování produkce a snižování nákladů na výrobu.

Intenzifikace zemědělství má vliv na zvyšující závislosti na neobnovitelných zdrojích. Uplatňované konvenční zemědělství se soustřeďuje na ekonomický výsledek, tzn. maximalizaci produkce a zisku. Na intenzitě se podílí šest hlavních pilířů (Šarapatka 2010), kterými jsou intenzivní obdělávání půdy, zavlažování, monokultury, aplikování minerálních hnojiv, chemická ochrana a genové manipulace vytvářející systém, ve kterém jsou jednotlivé pilíře na sobě vzájemně závislé. Intenzivním obděláváním zemědělské půdy bylo od 2. světové války poškozeno 38 % celosvětově obhospodařovaných půd zemědělskými postupy (Šarapatka 2010). Přičemž nejvýraznějším degradačním faktorem je eroze. V České republice je vodní erozí ohrožena zhruba polovina obhospodařované zemědělské půdy, z nichž 18 % je vysoce riziková, přibližně 20 % je ohrožováno větrnou erozí, z nichž téměř 5 % představuje vysoké riziko (Karásek et al. 2010). Eroze půdy je přirozeným procesem urychleným nepříznivými antropogenními zásahy do krajiny a životního prostředí. Je vysvětlována jako

proces uvolnění, transportu a usazení částic půdy pomocí tekoucí vody. V důsledku klimatických změn se v Evropě předpokládá vyšší úhrn srážek vedoucí k vyvolání erozivních procesů a zvýšení rizika povodní. Výsledky se projevují přímo ztrátou plodin na daném místě a nepřímo mimo lokalitu sedimentačními účinky. Dle Karáska et al. (2010) jsou hlavními příčinami vysokého erozivního rizika krajinné zásahy v druhé polovině 20. století, kdy byly ničeny ekostabilizační prvky. Aktuálně je maximální ztráta půdy na území ČR vyčíslena na 21 milionů tun ornice za rok vyjádřena jako úbytek minimálně o 4,3 miliardy Kč ročně (MZe 2018). Jako jediné řešení vedoucí ke zlepšení stavu půdy je konsolidace pozemků, včetně upravení vlastnických vztahů a zavedení opatření pro ochranu a racionální využívání přírodních zdrojů. Konsolidací pozemků se rozumí postupná stabilizace krajiny pomocí realizace protierozních, ekologických a vodohospodářských opatření. Realizace těchto opatření je vysoce finančně nákladná, avšak z dlouhodobého hlediska pozitivní účinky na krajinu, půdu a zadržování vody v půdě převyšují vstupní náklady.

V roce 2010 vstoupil v platnost systém Kontrol podmíněnosti tvořený 10 standarty Dobrého zemědělského a environmentálního stavu (GAEC). Dodržování systému přispívá k řešení eroze, k zachování kvality půdy a ochraně vodních zdrojů. Protierozně zaměřené podmínky jsou definovány ve standartu GAEC 2. Hlavními cíli standartu je ochrana před vodní erozí a omezení negativních důsledků eroze. Pro potřeby GAEC 2 byly určeny silně a mírně erozně ohrožené půdy a byly vzneseny požadavky na způsob pěstování hlavních plodin. Mapy LPIS uvádějí, že silně ohrožené půdy erozí zaujímají 11 000 ha orné půdy a plocha mírně ohrožená erozí zaujímá 255 000 ha orné půdy. Zastoupení mírně erozně ohrožených půd s klesající tendencí v posledních letech jsou popsány v připojené tabulce.

Rok	Zastoupení (%)	Výměra (ha)
2011	16,38	550 098,42
2012	16,18	551 199,96
2013	16,25	550 808,58
2014	16,06	551 859,24
2015	15,84	553 052,80
2016	15,52	554 843,97
2017	15,51	554 885,47
2018	15,58	554 498,42

Tab. 1: Procentuální zastoupení mírně erozně ohrožené půdy (Zdroj: VŮMOP, v.v.i. 2018)

Zemědělské odvětví je velmi náročné na spotřebu vody. Až třetina celkové spotřeby vody v Evropě připadá zemědělství. Voda bývá čerpána rychleji, než je možno doplňovat její zdroje. Také průmysl a zvyšující se potřeby stále rostoucí lidské populace představují náročnost na spotřebu čisté vody. Vzhledem k měnícímu se klimatu existuje předpoklad, že

v budoucnu bude v některých částech Evropy více sladké vody, v některých naopak méně či nedostatek. Lidská společnost a příroda tvoří navzájem propojené celky, tudíž změny klimatu vyžadují přizpůsobení společnosti, která zároveň svými adaptačními schopnostmi ovlivňuje globální prostředí. Zvyšující se nedostatek vody v 21. století na celosvětové i regionální úrovni je posuzován na základě změny klimatu. Organizace spojených národů odhadla, že přibližně jedna třetina světové populace žije v zemích s mírným až těžkým vodním stresem. Hejazi et al. (2013) uvádějí, že světová populace do roku 2095 může vzrůst do výše 14 miliard, což povede k tomu, že více než polovina světové populace bude žít v extrémním nedostatku pitné vody, zejména v oblasti Indie a Blízkého východu. Odhad klimatických dopadů, které způsobují stále větší nedostatek vody závisí na lidské schopnosti ovlivňovat změnu klimatu, což se projevuje dostupností vody a poptávkou po vodě. Budoucí poptávka po vodě bude ovlivněna změnami počtu lidské populace, jejich příjmy, životní úrovní, výrobou a spotřebou zboží, dostupností služeb a potravin a technologiemi používaných k zásobování. Dostupnost vodních zdrojů bude rovněž ovlivňována místními managementy využívání vody a technologickými změnami. Průmysl a domácnosti mohou v případě nedostatku vody zmírnit své nároky, ale ekosystémům, které jsou závislé na vodních zdrojích, hrozí nenávratné poškození. Uplatněním podpůrných politických řešení a aplikací zemědělských postupů lze zmírnit spotřebu vody v zemědělství pro jiné účely a jednotlivé složky životního prostředí. Jedno z politických řešení provedla Evropská komise, která přijala Rámcovou směrnicí EU o vodě pokrývající celou oblast životního prostředí. Mezi postupy vedoucí ke zmírnění spotřeby vody v zemědělském odvětví patří účinné zavlažování. Například v Řecku v důsledku zlepšení účinku rozvodných a distribučních sítí došlo k 95 % zvýšení účinnosti využití vody (EEA 2012). Dalším postupem je využívání odpadních vod, které jsou v řadě evropských zemích značným přínosem pro vodohospodářství.

Intenzivní zemědělství se vyznačuje zvyšujícími se vstupy materiálů a energií zahrnující pesticidy, hnojiva, závlahovou vodu, energie používané k výrobě a zpracování těchto produktů a moderní technologie určené k produkci agrochemikálií. Většina těchto vstupů je považována za neobnovitelné zdroje energie a do agroekosystému vstupuje zvenčí. Závislost na externích zdrojích představuje větší zranitelnost pro jednotlivé zemědělce a regiony. Pesticidy, hnojiva a další agrochemikálie používané v zemědělském odvětví mají značný podíl na znečištění životního prostředí. Jejich aplikováním do půdy dochází k narušení přirozených ekosystémů a zraňování přírodních zdrojů (Šarapatka 2010). Aplikace jednotlivých druhů agrochemikálií také zvyšuje riziko kontaminace podzemních vod dusičnany a pesticidy.

Změna klimatu postupuje rychleji, než se původně očekávalo, proto je kladen důraz na studium, zachování a využívání biologické rozmanitosti. Obzvláště důležité je zaměřit se na zachování a využívání přírodních plodin vyznačující se genetickými vlastnostmi, které mohou být využity v potravinových systémech zasaženými změnou klimatu. S rozvojem zemědělského odvětví došlo k vývoji diverzity pěstovaných plodin pomocí výběru a křížení s planými druhy. V posledních letech se druhová diverzita snížila a v současné době se 10 až 20 plodin podílí na 80 až 90 % světové kalorické spotřebě populace (Šarapatka 2010). Rozšiřováním zemědělských ploch dochází k potlačení značného počtu biotopů. Odrůdy s vysokou produktivitou postupně vytlačovaly tradiční odrůdy, čím došlo ke snížení diverzity (FAO 2015). Řada okrajových odrůd je konzervována v ex situ genových bank. Nyní je ve světě uchováno zhruba 6 milionů položek genetických zdrojů zemědělských plodin, mnohonásobně více, než je doposud popsanych rostlin a živočichů žijících na Zemi (Šarapatka 2010). Obdobná situace je u živočichů. Produkčně je využíváno zhruba 60 druhů živočichů, z nichž největší význam mají pouze slepice, skot, prasata a ovce. Úbytek diverzity hospodářských zvířat je dlouhodobou záležitostí. Na základě Červeného seznamu vydávaného organizací IUCN (2018) je vyhubením ohroženo zhruba 40 % obojživelníků, 25 % savců, 34 % plazů a 14 % ptáků. IUCN uvádí, že reálný počet ohrožených druhů bude nejspíše mnohem vyšší. Nelze zachovat všechna živočišná plemena, jediným možným řešením je uchování jejich genové diverzity kryoprezervace neboli zmrazení vajíček, spermatu, buněk či DNA. Doplňující metodou jsou zájmové chovy zvířat.

3.1.4 Demografická a sociální situace na venkově

Demografické charakteristiky venkova se promítají v požadavcích rozvoje venkovského prostoru. Sledované požadavky struktury obyvatel zahrnují biologické, kulturní a ekonomické znaky. Podle Binka et al. (2010) jsou kulturní znaky velmi provázané s biologickými, proto jsou často uváděné dohromady. V demograficky vyspělých zemích, ke kterým je řazena ČR, mají změny struktury obyvatelstva podstatnější význam než vývoj počtu obyvatel. Mezi strukturální biologické znaky je řazena struktura obyvatel podle pohlaví, věku a lidských ras, jak uvedl Binek et al. (2010). Struktura obyvatel podle pohlaví úzce souvisí s věkem. Ukazatele představují základní demografické charakteristiky populace, které společnost informují o demografických a geografických procesech. Na základě těchto ukazatelů jsou sestavovány specifické ukazatele porodnosti, úmrtnosti nebo migrace (Binek et al. 2010).

Věková struktura obyvatelstva je odrazem sociálních a ekonomických změn v minulých letech. Ve věkovém složení populace je patrný proces stárnutí populace, což je v současné době jeden z nejzávažnějších demografických problémů vyspělých států. Příčinami demografického stárnutí je snižování úrovně porodnosti a intenzity úmrtnosti, které probíhají současně (Pavlík 2002). Proces se vyznačuje převyšujícím počtem postproduktivní populace nad složkou dětskou do věku 15 let. Dle údajů Českého statistického úřadu (2013) je průměrný věk venkovského obyvatelstva 40 let. Ve vyšší věkové struktuře, nad 65 let, převažuje ženské pohlaví. Demografické stárnutí představuje zátěž pro obce, z hlediska krátkodobého se jedná o požadavky na změnu veřejných služeb odpovídající dané věkové skupině. Narůstá především význam sociálních a sociálně – zdravotnických služeb. Z dlouhodobého hlediska upozornil Binek et al. (2010), že jde o pokles počtu obyvatel obce a zvyšující se počet opuštěných venkovských obydlí, která postupně chátrají. Tyto faktory jsou jednou z příčin snižování soběstačnosti venkova. Nejvhodnějším řešením pro obce je vytváření vhodných podmínek pro příchod mladé populace spjaté s bytovou výstavbou a motivací pro zvyšování porodnosti. Stárnutím populace je ohrožen celý stát, avšak zhoršenou situaci vykazují zejména města v důsledku rychlejšího stárnutí, stěhování na venkov a vyšší mírou úmrtností spojenou se zvýšeným výskytem kardiovaskulárního onemocnění. Záporná hodnota přirozeného přírůstku je rovněž zapříčiněna sociální politikou po roce 1989. Přejít od totalitního režimu k demokratickému byl spjatý s ekonomickými a sociálními změnami. S rozvojem demokracie získala česká společnost možnosti svobodného rozhodování, vyššího vzdělání a kariérního růstu. Období po Sametové revoluci vykazuje stále rostoucí věk matek při narození prvního dítěte, vyšší procento živě narozených dětí, snížení sňatečnosti a plodnosti. Populačními statistikami se ČR stále více podobá demografickému složení států západní Evropy.

Od věkového složení se odvíjí vzdělanostní složení obyvatelstva působící na socio-ekonomický rozvoj obce. Venkovské oblasti ve srovnání s městy zaostávají ve vzdělanostní struktuře. Tato zaostalost je značně ovlivněna historickým vývojem. Značná část venkovského obyvatelstva byla zaměstnána v zemědělském odvětví, ve kterém nebylo zapotřebí vyššího vzdělání. Řada zdrojů se shoduje, že s rostoucí velikostí obcí roste zastoupení vyššího vzdělání obyvatelstva (Binek et al. 2009; ČSÚ 2014). V současné době v obcích, kde je zastoupení do 1 000 obyvatel, pětina dosáhla základního vzdělání a dvě pětiny středního vzdělání bez maturity (ČSÚ 2014). Příčinou nižší vzdělanostní struktury na venkově je nedostatek vysoce kvalifikovaných pracovních pozic a vyšší zastoupení důchodového obyvatelstva. Výrazně se vzdělanostní strukturou odlišuje Hlavní město Praha,

kteře je považováno za centrum vysokého školství a dalších institucí zajišťující vzdělávání. Český statistický úřad (2014) uvádí, že téměř tři pětiny pražské populace starší 15 let mají úplné střední vzdělání s maturitou nebo vyšší. V ostatních krajích se podíl populace s vyšším vzděláním pohybuje kolem celorepublikového průměru tzn. 43,6 % (ČSÚ 2014).

Mezi skupinu ekonomických a společenských znaků je řazeno složení obyvatel podle ekonomické aktivity. Nejdůležitější klasifikací ekonomických znaků je rozdělení na ekonomicky aktivní a ekonomicky neaktivní obyvatelstvo. Za ekonomicky aktivní obyvatelstvo lze považovat osoby starší patnácti let představující pracovní sílu. Jejich pracovní potenciál od roku 2000 každoročně stoupá v průměru o 0,9 % (ČSU 2006). Nárůst je silně spjat s migrací obyvatel produktivního věku do přílehlého zázemí Hlavního města Prahy nebo Brna označovaný termínem suburbanizace. Ptáček a Szczyrba (2007) uvádějí, že suburbanizace představuje komplexní proces transformace venkovské krajiny ve město, která zahrnuje změny v populačním složení a další strukturní, morfologické a funkční změny a charakteristiky. Jedná se o jeden z nejrozsáhlejších procesů populačních změn v České republice doprovázený budováním nových obytných sídel a komerčních zón s radikálními a často nenávratnými změnami systému osídlení a využívání krajiny (Ouředníček et al. 2013). Vyznačuje se vysokými náklady na půdu a financování při budování technické a dopravní infrastruktury ke zvýšení regionální mobility. Dochází ke snižování rozlohy přirozených ekosystémů, biokoridorů, biocenter, vhodných zemědělských, lesnických a rekreačních půd.

Suburbanizace je poměrně složitý proces podmíněný a zrealizovaný řadou vzájemně propojených faktorů. Lze rozlišit faktory obecně ovlivňující růst měst a faktory, které se postupně podílejí na rozšiřování měst do krajiny pomocí suburbanizace, jak informuje Sýkora (2002). K procesu rozšiřování příměstských oblastí přispívají osobní potřeby a důvody jednotlivců, které vedou k přesídlení do suburbanizovaného zázemí. Za nejdůležitější faktor je považována soběstačnost daného města, včetně finanční úrovně (Sýkora 2002). Růst reálných příjmů umožňuje zvýšení spotřeb střední třídy a uzavírání hypoték investici do nového bydlení s postupným splácením. Populaci střední vrstvy je umožněno zrealizovat výstavbu nového obydlí a separovat se od nižších společenských vrstev, čím podstatně vzrůstá jejich sociální status. Nově vybudovanou příměstskou oblast tvoří samostatně stojící nebo řadové domy s vlastními zahradami. Výsledkem bývá často sociálně stejnorodé rezidenční prostředí.

Suburbanizace vychází z teorie technologického pokroku a rostoucích příjmů. Řada městských domácností vzhledem k těmto změnám, čímž dochází k poklesu ceny integrované dopravy, se přemístila do předměstských oblastí (Kopecky & Suen 2009). Avšak nekoordinovaný rozvoj suburbií doprovázený budováním dopravní infrastruktury pro zlepšení

regionální mobility přináší cizorodé a mnohdy nevhodné prvky do architektonického charakteru daného území ve snaze zvyšování soběstačnosti oblasti (Ouředníček 2003). Dopravní inovace se odrážejí rovněž v prostorovém rozložení firem tím, že dochází k jejich decentralizaci. Zvyšování životní úrovně je rovněž spjato s využíváním osobního automobilu, který umožňuje život v příměstských oblastech a každodenní dojíždění do zaměstnání. Výstavbou silnic se otevírají nové možnosti pro získání velkého množství půdy určené k následné výstavbě. Možnosti získání relativně levné půdy jsou významnými lokalizačními faktory podněcující komerční suburbanizaci. Se stoupajícím počtem obyvatel roste kupní a pracovní síla místních občanů, které podněcují firmy k budování výrobních provozů, skladů a obchodů. Suburbanizované lokality jsou z hlediska soběstačnosti téměř plnohodnotná města vzdálená od původního aglomeračního jádra, k čemuž značně přispěly státní instituce finančními podporami.

Nejen na rozhraní mezi městy a jejich přilehlým okolím dochází ke změnám. Opačným jevem suburbanizace je desurbanizace definovaný podle Šimona a Bernarda (2016) jako migrační pohyb z větších sídel do méně koncentrovaných prostředí. Proces desurbanizace je vysvětlován situací v 90. letech 20. století v post – komunistických zemích jako odliv obyvatel z měst na venkov, především nezaměstnaných nebo málo majetných občanů. Je vysvětlován rovněž jako odliv lidí střední třídy z rušných měst na klidný idylický venkov. Mezi nejčastější motivy patří snaha být blíže své rodině a přátelům, blíže k přírodě a zdravějšímu životnímu prostředí a změna složení domácnosti (Šimon 2014). Dále existuje řada sekundárních důvodů, mezi které je zahrnuto pomalejší životní tempo, lepší život ve venkovském prostředí, osobní rozvoj a zájmy. Některé motivy se mohou vzájemně překrývat, ale desurbanizace je především neekonomickou záležitostí, která je motivovaná změnou životního stylu.

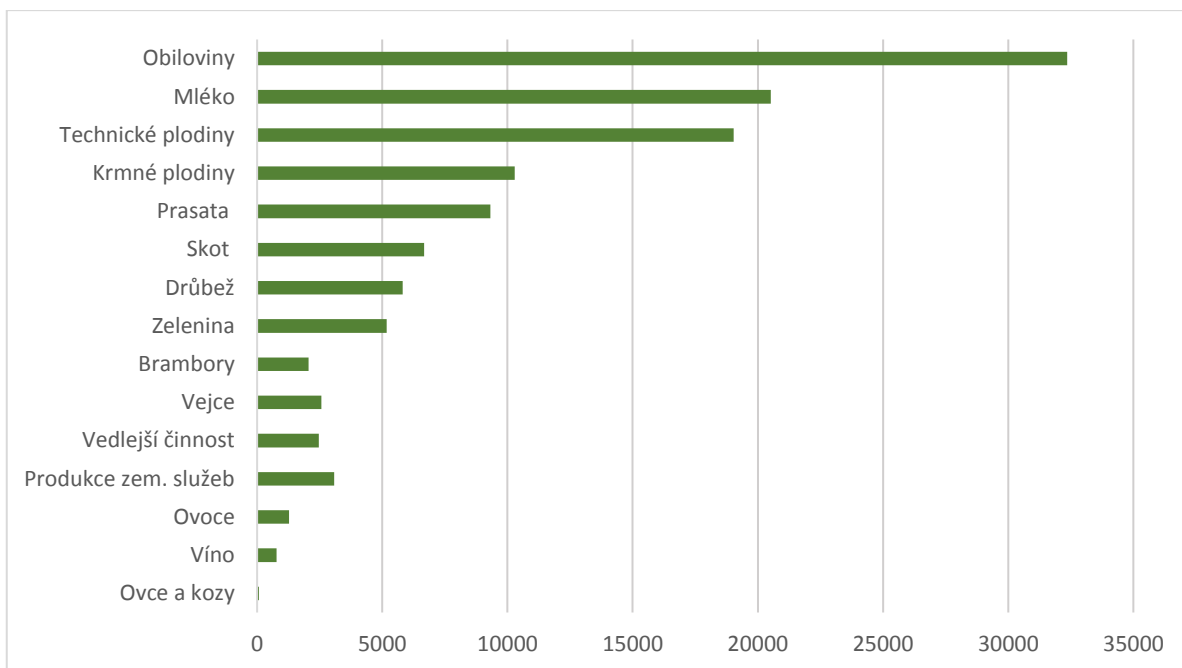
3.2 Ekonomické postavení

3.2.1. Hospodářská úroveň zemědělství

Vztah Evropské unie k agrárnímu odvětví je vyjádřený pomocí Společné zemědělské politiky, která je zrealizována systémem dotací, kvót a podpor. Společná zemědělská politika se v průběhu let neustále mění, přičemž se soustředí na tři hlavní priority, kterými jsou životaschopná výroba potravin, udržitelné řízení přírodních zdrojů a vyvážený rozvoj venkovských oblastí na území EU. Vstup České republiky do EU v roce 2004 znamenal získání nových možností, navázání vztahů a spolupráce s jednotlivými členskými státy

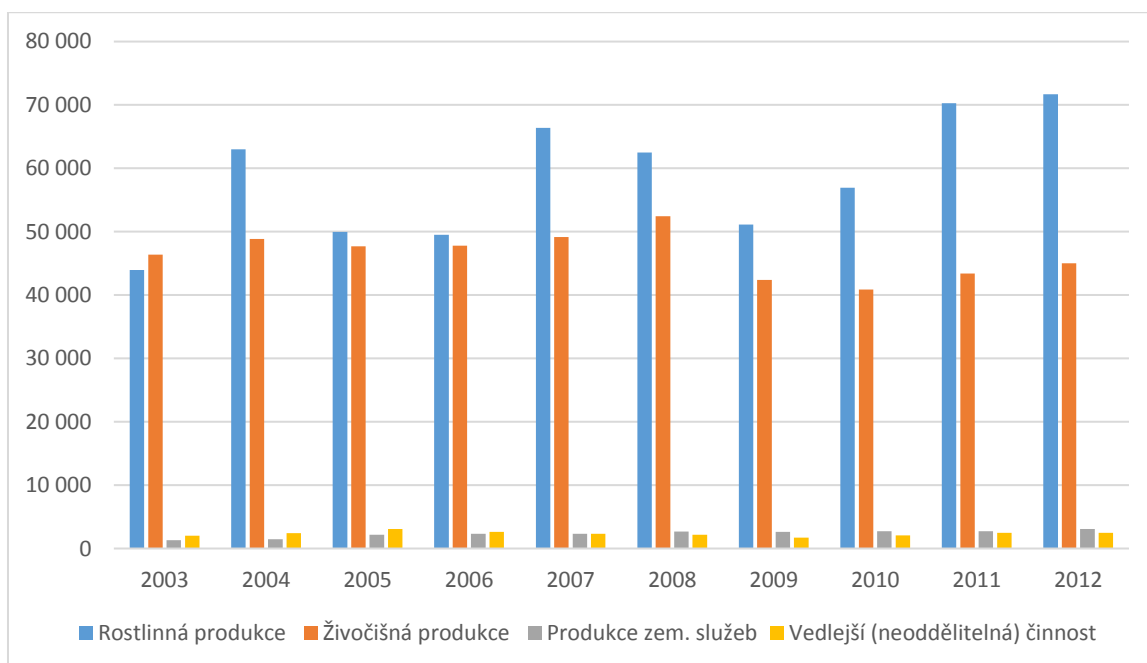
navzájem. Členství představuje partnerství, ale zároveň konkurenci mezi jednotlivými členskými státy a jejich národními ekonomikami na evropském i světovém trhu. Pro sledování a hodnocení společné zemědělské politiky, která je považována za nejdůležitější politiku z rozpočtového hlediska, jelikož zemědělské výdaje představují téměř 40 % rozpočtu EU byl sestaven, na základě nařízení Evropského parlamentu a Evropské Rady č. 138/ 2004 EU, souhrnný zemědělský účet (ČSÚ 2010). V ČR je pro zhodnocení úrovně stavu zemědělství zpracováván Českým statistickým úřadem již od roku 1998, avšak při vstupu do Evropské unie se jeho vedení stalo povinnou činností. Základními principy pro sestavování je sledování pouze zemědělské prvovýroby, zahrnutí nezemědělské vedlejší činnosti, dle možnosti vyloučení produkce zpracovatelů zemědělských výrobků a nezařazení vyrobené a spotřebované produkce ve stejném zemědělském podniku, kromě rostlinných produktů pro krmné účely.

Hlavní položkou souhrnného zemědělského účtu je produkce zemědělského odvětví vypovídající o soběstačnosti českého zemědělství znázorněná v následujícím grafu. Produkce je určována jako součet hodnoty zemědělské produkce a vedlejší neoddělitelné nezemědělské činnosti zahrnující zpracování zemědělských výrobků a ostatních neoddělitelných vedlejších činností. Za zemědělskou produkci se považuje produkce zemědělských služeb a výrobků. V rámci souhrnného zemědělského účtu zemědělské služby představují zejména pronájem strojů a zařízení s příslušnou obsluhou. Produkce zemědělských výrobků je určena sumou hodnoty rostlinné a živočišné produkce. Účet výroby souhrnného zemědělského účtu se zabývá sledováním jednotlivých komodit a skupinami komodit, které jsou ekonomicky významné. Z rostlinné produkce se jedná především o obiloviny. V této oblasti produkce ČR vykazuje vysokou míru soběstačnosti. Dále se jedná o brambory, technické plodiny, zeleninu, ovoce, víno a ostatní výrobky rostlinné produkce. Komoditami živočišné produkce jsou zvířata a živočišné výrobky – mléko a vejce. Avšak zvířata jako jsou prasata, drůběž, skot, kozy a ovce jsou zvláště sledovanými komoditami (ČSÚ 2010).

Graf 1. Struktura zemědělské produkce ČR v běžných cenách v mil. Kč (Zdroj: ČSÚ 2014)

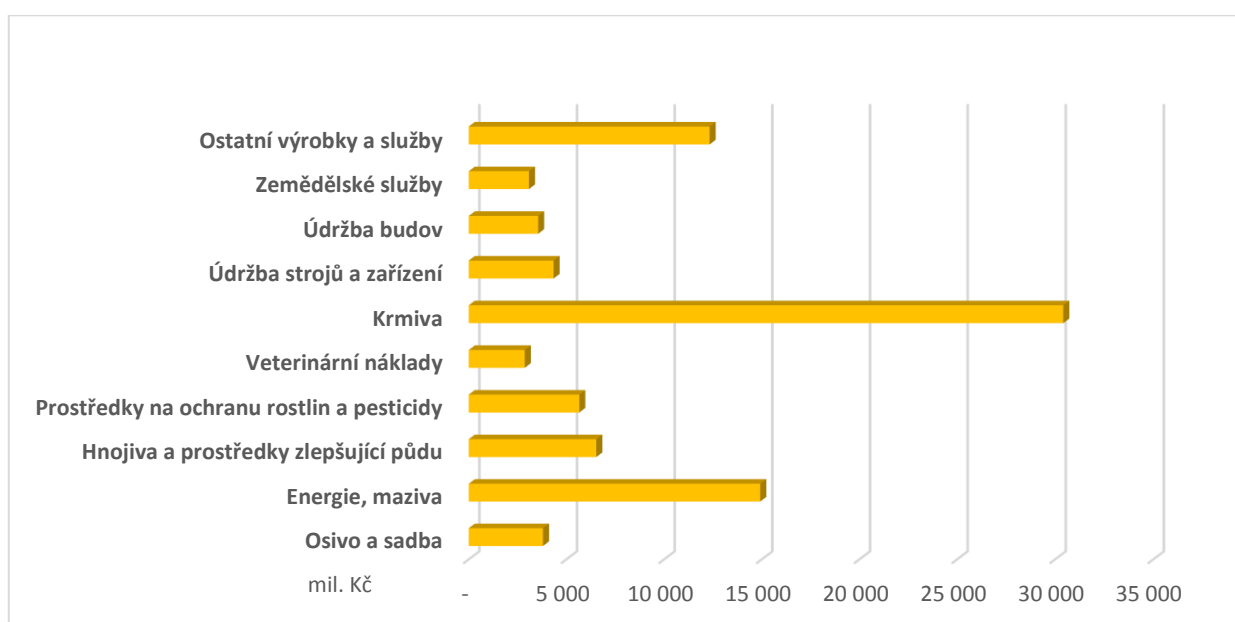
Hodnota produkce zemědělského odvětví je uváděna v základních cenách s dotacemi na produkty a salda daní. Přes meziroční nárůst cen od zemědělských výrobců o 4,1 % hodnota produkce agrárního sektoru vzrostla o 2,5 % na 122 miliard Kč (MZe 2013). Produkce zemědělského odvětví je zdokumentována v následném grafu popisující mírný nárůst oproti předchozím rokům.

Graf 2. Zemědělská produkce v běžných cenách v mil. Kč (Zdroj: ČSÚ 2018)

V porovnání s vyspělými evropskými státy je tato částka doprovázena snižující se účinností využití vstupů a velmi vysokou závislostí na provozních podporách.

Mezispotřeba je další sledovanou položkou, která znázorňuje hodnotu výrobků a služeb, které byly spotřebovány ve sledovaném období jako vstupy ve výrobním procesu. Mezispotřebou se rozumí náklady na osivo, sadbu, hnojiva a prostředky zvyšující půdní úrodnost, pesticidy, paliva či zemědělské služby. Z hlediska účelu jednotlivých nákladů lze strukturu mezispotřeby rozdělit na variabilní náklady rostlinné či živočišné výroby a ostatní náklady. Z následujícího grafu vyplývá, že v roce 2012 byla nejvíce zastoupena krmiva hodnotou 35,1 %. Tato položka se podílela ve sledovaném roce na zemědělské produkci ze 72,9 % bez dotací na výrobky (MZe 2013). Náklady na zemědělské vstupy v EU – 27 se zvýšily o 2 %, především z důvodu vyšších vstupních cen v průměru o 2,5 %, a to v závislosti na cenách hnojiv, energie, maziv a krmiv (EU 2012).

Graf 3. Jednotlivé položky mezispotřeby za rok 2012 (Zdroj: ČSÚ 2018)

Sledovaným makroekonomickým agregátem v rámci souhrnného zemědělského účtu je rovněž hrubá přidaná hodnota vyjádřená v základních cenách. Představuje výsledný efekt zemědělství měřený rozdílem produkce zemědělství a mezispotřeby (Spěváček et al. 2016). Celková hrubá přidaná hodnota ČR činila v roce 2012 3 451, 7 mld. Kč, v přechodných regionech 1 270, 9 mld. Kč a v převážně venkovských regionech 953, 5 mld. Kč (MZe 2013). Z údajů Zelené zprávy (2014) vyplývá, že se na tvorbě hrubé přidané hodnoty v přechodných regionech nejvíce podílel Jihomoravský kraj částkou 362,3 mld. Kč, Moravskoslezský kraj 352 mld. Kč a Ústecký kraj 219,2 mld. Kč. V převážně venkovských regionech nejvyšší podíl tvorby HPH dosahoval Jihočeský kraj částkou 177,8 mld. Kč, Zlínský kraj 170,1 mld. Kč a Plzeňský kraj 167,3 mld. Kč (MZe 2014). Výsledky porovnání jednotlivých odvětvových struktur značí, že nejvyšší HPH v přechodných a převážně venkovských regionech dosahoval

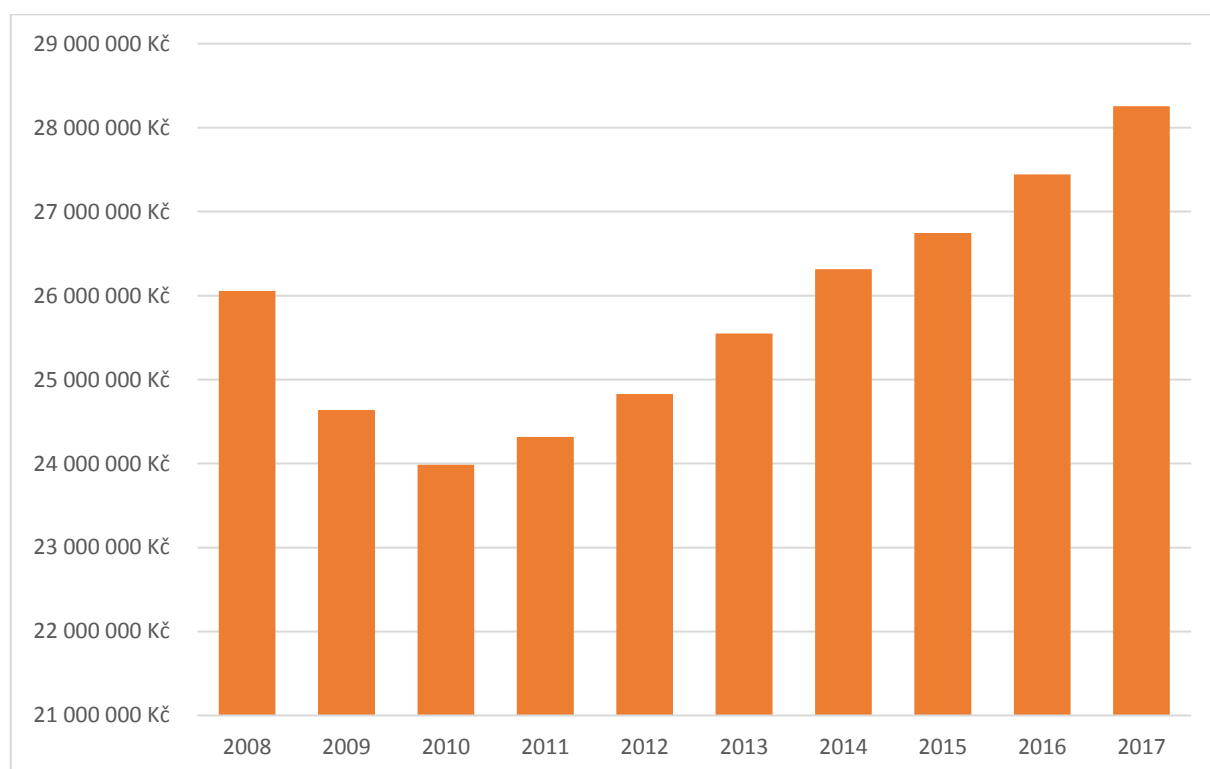
zpracovatelský, obchodní a dopravní průmysl a služby spojené s ubytováním a pohostinstvím. Rozdíl HPH a spotřeby fixního kapitálu je označován jako čistá přidaná hodnota a jedná se o další součást souhrnného zemědělského účtu. Představuje hodnotu tvořenou zemědělskými jednotkami po odečtení spotřeby fixního kapitálu vyjádřenou v základních cenách. Dle údajů ČSÚ (2014) dosahovala ve sledovaném roce částky 18 968,1 mil. Kč

Hospodářská úroveň je také ovlivňována tvorbou hrubého fixního kapitálu zahrnující pořízení a úbytky fixních aktiv, které slouží pro dlouhodobé využívání a jejich cena převyšuje stanovovanou hranici (Spěváček et al. 2016). Pořízení fixních aktiv spočívá v zakoupení nových či použitých fixních aktiv, technickém zhodnocení a bezúplatném získání stávajícího majetku. K úbytkům fixních aktiv dochází prodejem a bezúplatným předáním. Tvorba hrubého fixního kapitálu se oproti roku 2011 zvýšila o 10,5 % vlivem nezemědělských výrobků, staveb, strojů a zařízení (MZe 2014). Projevila se tak podpora Podpůrného a garančního rolnického a lesnického fondu do strojního vybavení a vliv podpor v rámci Programu rozvoje venkova. S tvorbou hrubého fixního kapitálu souvisí jeho spotřeba, která se v porovnání s rokem 2011 zvýšila o 1 %, čímž došlo k meziročnímu propadu čisté přidané hodnoty o 7,4 % (MZe 2013). Spotřeba fixního kapitálu vyjadřuje snížení hodnoty fixního kapitálu zemědělství, ke kterému došlo fyzickým opotřebením a postupným zastaráváním. K výpočtu se využívá odhad referenčních cen hmotných a nehmotných fixních aktiv a odhad průměrné doby životnosti. Mezi fixní aktiva lze zařadit aktiva, která jsou opakovaně používána při výrobě. Z hmotných fixních aktiv se jedná o obydlí, budovy a stavby, stroje a zařízení a pěstovaná aktiva. Mezi nehmotná fixní aktiva je řazeno duševní vlastnictví, například geologický průzkum, IT vybavení, kulturní a umělecká díla (Spěváček et al. 2016). Úroveň spotřeby fixního kapitálu na 1 ha obdělávané půdy v ČR se nachází pod poloviční úrovní vyspělých západoevropských zemí a průměru EU, v souvislosti s úrovní tvorby hrubého fixního kapitálu.

Podstatnou součástí české ekonomiky jsou ostatní dotace na výrobu představující vyplácené finanční částky vládními institucemi či orgány Evropské unie rezidentským jednotkám s cílem podpořit jejich výrobní činnost. Souhrnným zemědělským účtem jsou sledovány pouze dotace spjaté se zemědělskou prvovýrobou. Mezi nejdůležitější jsou řazeny dotace na objem mezd a pracovní sílu, snížení výroby, úrokové úlevy, podpory na vyjmutí z produkce a ve znevýhodněných oblastech především podpory na zemědělskou výrobu. Finanční podpory získané z dotačních fondů slouží k restrukturalizaci a zvýšení konkurenceschopnosti českého zemědělství (MZe 2012). Ostatní dotace na výrobu vzrostly o 6 %, naopak ostatní daně na výrobu poklesly o 2,5 %, čímž se pozitivní tendence promítly

v ukazatelích daní a podpor (MZe 2013). Ostatní daně z výroby jsou složeny ze všech daní požadovaných od výrobních podniků v závislosti na jejich zapojení do výroby nezávisle na počtu a finanční hodnotě vyprodukovaných či prodaných výrobků a zprostředkovaných služeb. Mezi tuto položku je zařazena silniční daň, daň z nemovitosti nebo poplatky za uvolňování škodlivých látek a odpadních vod (ČSÚ 2010).

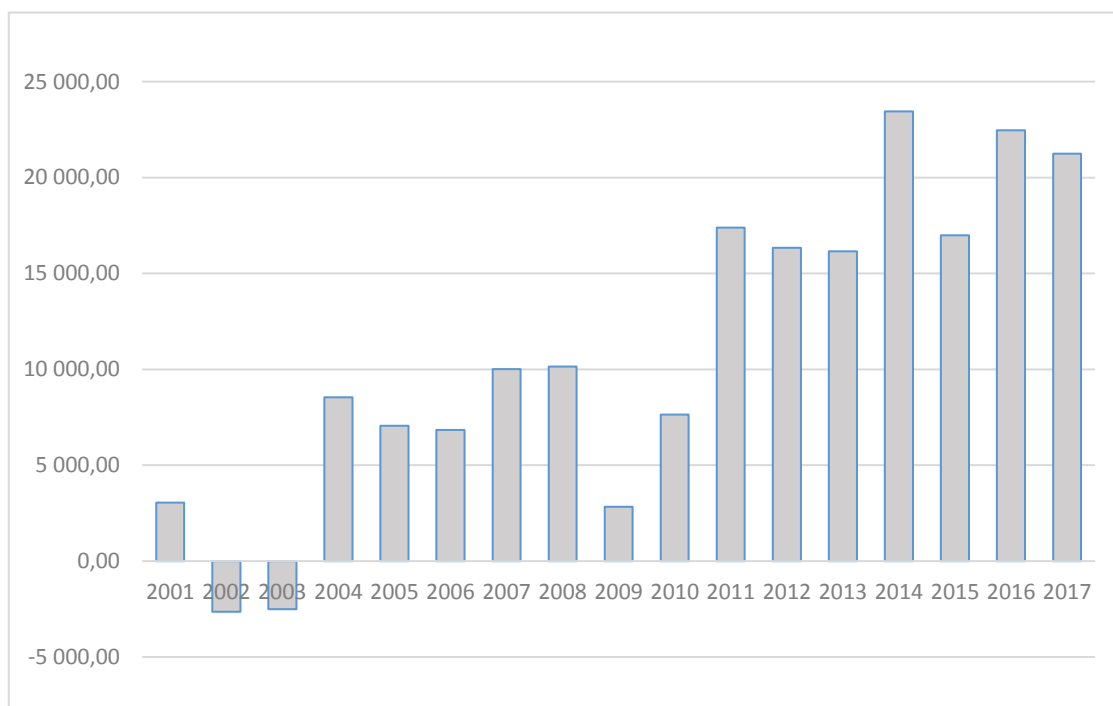
Pro postavení zemědělství jsou klíčové náhrady zaměstnancům, které jsou celkovými náklady za vyprodukovanou práci zaměstnanců v daném účetním období. Českým statistickým úřadem jsou definovány jako peněžní či naturální odměna zahrnující hrubé mzdy, platy a sociální příspěvky zaměstnavatele. Ačkoliv došlo k meziročnímu poklesu zaměstnanců v zemědělském odvětví o 0,4 %, náhrady zaměstnancům se zvýšily o 1,9 % v důsledku růstu průměrné mzdy v zemědělství (MZe 2013). Náhrady zaměstnancům ve srovnání s Německem, Rakouskem nebo Anglií jsou nižší. Značná mzdová nákladovost v ČR je přisuzována vysokému stavu pracovní placené síly. V připojeném grafu jsou znázorněny náhrady mezd zemědělských zaměstnanců v předchozích letech, které značí opětovný nárůst ve srovnání s rokem 2008.

Graf 4. Náhrady zaměstnancům v agrárním odvětví ČR (Zdroj: ČSÚ 2018)

Jednou z dalších hlavních položek podstatnou pro souhrnný zemědělský účet je podnikatelský důchod, který je výsledkem užívání výrobních faktorů a kapacit. Z pohledu zemědělské výkonnosti je definován jako výstup s blízkou vazbou na výrobní faktory půdy,

práce a kapitálu (ČSÚ 2010). Ve sledovaném roce se podnikatelský důchod snížil o 6 % a dosáhl hodnoty 16,1 mld. Kč, avšak důchod z faktorů na 1 přepočítaného pracovníka, který je rozhodujícím ukazatelem pro zhodnocení ekonomické situace agrárních podniků dosáhl 439,9 tis. Kč, což značí jeho meziroční nárůst o 0,8 % (MZe 2013). Zároveň hodnota tohoto ukazatele znázorňuje trendy k lepším ekonomickým výsledkům agrárního sektoru po vstupu do EU, v souvislosti s vyššími podporami podniků pro provozování jejich činnosti. Následující graf znázorňuje výše podnikatelského důchodu v jednotlivých letech vykazující vzrůstovou tendenci.

Graf 5. Podnikatelský důchod v ČR v mil. Kč (ČSÚ 2018)

3.2.2 Konkurenceschopnost českého zemědělství

V důsledku globalizace, internacionalizace a integračních procesů probíhajících v Evropě je zaměřena zvýšená pozornost konkurenci a konkurenceschopnosti (Plášil et al. 2010). Existuje řada definic pro pojem konkurenceschopnosti. Přestože sledování a hodnocení konkurenceschopnosti je v řadě vyspělých zemí kontrolováno příslušnými institucemi a úřady, vznikají rady pro zhodnocení konkurenceschopnosti přimající opatření v rámci národního hospodářství, dle Ministerstva průmyslu a obchodu (2010) neexistuje všeobecně přijatá definice. Přístupy k vymezení jsou často velmi odlišné až protikladné. Dle Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj je konkurenceschopnost vymezena schopností produkce zboží a služeb schopných konkurovat v mezinárodním měřítku a současně schopností

udržovat či zvyšovat míru soběstačnosti a reálný hrubý domácí produkt (MPO 2010). Tento termín může být chápán rovněž jako situace na trhu, kdy se prodejci nebo firmy snaží usilovat o přízeň zákazníků s cílem dosáhnout určitého podnikatelského cíle jako je zisk, prodej nebo podíl na trhu. Konkurenceschopnost bývá často spojena s rivalitou. Obchodníci se snaží odstranit své konkurenty zavedením nižších cen, vyšší kvalitou, dostupným servisem zákaznické služby a dalšími faktory, které mohou zákazníci ocenit. Konkurenceschopnost je velmi důležitým procesem, kdy jsou podniky nuceny být efektivnější a nabízejí větší počet produktů a služeb za nižší ceny, čímž dochází ke zvýšení spokojenosti spotřebitelů. Soubor ukazatelů k hodnocení konkurenceschopnosti je poměrně obsáhlý. Jednou ze skupin ukazatelů jsou makroekonomické ukazatele a aspekty pro vytváření vhodného prostředí, kterými jsou hrubý domácí produkt, obyvatelstvo, inflace či právní rámec. Další skupinou jsou indikátory na bázi zdrojů a inputů, kam řadíme infrastrukturu. Třetí skupinou ukazatelů jsou indikátory na bázi výsledků a outputů, kterými jsou přidaná hodnota, produktivita práce, produkce a obchodní výměna.

Od nástupu komunistického režimu se české zemědělství zaměřovalo na intenzivní zemědělskou produkci s cílem zemědělské soběstačnosti venkova. Následné provedení ekonomické reformy v České republice v devadesátých letech 20. století představovalo výrazné změny české ekonomiky a soběstačnosti agrárního sektoru, které lze pozorovat především významným snížením produkce hlavních komodit pšenice o 12 % a ječmene o 48 % (Lorencová et al. 2013). Odklon od centrálně plánované ekonomiky k tržní znamenal změnu ekonomických institucí a vzájemných vztahů, ale i zásadní změny ve struktuře jednotlivých odvětví domácí ekonomiky. Tyto změny bylo možné pozorovat v úrovni a podílu na tvorbě hrubého domácího produktu a jeho následném užití (Bečvářová et al. 2009). Na základě statistických ukazatelů určující postavení v ekonomice, respektive na podílu zaměstnanosti a tvorbě hrubého domácího produktu, dochází od poloviny 20. století ke značnému poklesu. K tomuto poklesu dochází v řadě rozvinutých evropských zemích, kterými jsou např. Velká Británie, Německo či Belgie.

Dle rozsahu odvětví lze vývoj agrárního sektoru zhodnotit pomocí údajů dokumentujících hodnoty hrubé zemědělské, rostlinné a živočišné produkce v běžných a stálých cenách. Během 90. let minulého století, kdy byly regulovány ceny placené zemědělským podnikatelům u podstatných komodit jako jsou obiloviny či mléko, není výrazný rozdíl mezi produkcí cen běžných a stálých. Cenový vliv na produkci postupně zesiloval, což se začlo projevovat v rostlinné a živočišné produkci. Při porovnání produkce živočišné výroby v letech 2007 a 2012 nedošlo k výrazným výkyvům. Produkce v roce 2007

dosahovala 49 150 700 Kč b.c. (ČSÚ 2018) a v roce 2012 pouhých 45 017 400 Kč b.c. (ČSÚ 2013). Ve sledovaném roce 2012 došlo k meziročnímu zvýšení produkce mléka, drůbežního a skopového masa. Zatímco v rostlinné produkci došlo k výraznému kolísání běžných cen. K růstu cen výrazně ovlivněným světovým trhem došlo v roce 2007, kdy cena obilovin, včetně osiv dosahovala 30 612 100 Kč (ČSÚ 2018). Nárůst je značný, jelikož dle údajů ČSÚ (2018) v předchozím roce cena dosahovala 18 973 100 Kč. V roce 2012 i přes meziroční pokles produkce většiny hlavních komodit, kromě řepky, ke kterému došlo v důsledku vymrznutí ozimů a nedostatku srážek v jarním období, zemědělská produkce obilovin dosáhla až 32 361 600 Kč (ČSÚ 2014). V ČR z celkové sklizňové plochy obilovin, která ve sledovaném roce dosahovala 1 454 400 ha, největší podíl plochy 56,1 % zaujímala pšenice (MZe 2013). Druhou nejvýznamnější obilovinou byl ječmen vysetý na 26,3 % celkové plochy obilovin a kukuřice na zrno na ploše o velikosti 8,2 % (MZe 2013). Podstatných hodnot dosahovali také oves, triticales, žito či proso.

Pěstební plocha obilovin v rámci EU činila 57, 1 milionů ha (MZe 2013). Eurostat (2013) uvádí, že produkce sklizně obilovin, včetně rýže je odhadována na 284,7 milionů tun. Nejvíce se na hodnotě celkové rostlinné produkce podílela Francie, jejíž výnosy dosahovaly 68 458 000 tun, následovalo Německo s výnosy 45 397 000 tun a Polsko s 28 544 000 tunami (Eurostat 2013). Sklizeň těchto tří států představovala 51,7 % produkce obilovin v EU. Česká republika mezi členskými státy EU zaujímala 10. místo s podílem výroby 2,4 %. Nejdůležitější obilovinou EU, rovněž jako v ČR byla pšenice setá, kukuřice a ječmen dlouhodobě vykazující vysokou míru soběstačnosti v české zemědělské produkci (MZe 2013).

Od počátku 80. let 20. století ve všech členských státech EU klesá počet hospodářských zvířat v zemědělských podnicích. Ve srovnání s rokem 1995, klesl počet prasat o 15,1 milionů a v roce 2012 dosáhl počtu 1 533 810 prasat (Eurostat 2013). Evropský trh s vepřovým masem se vyznačoval snížením stavu prasat, vysokými vývozy, omezením dovozů, poklesem produkce a vysokými cenami jatečných prasat. Dle údajů Zelené zprávy (MZe 2013) nejvýrazněji klesla meziroční produkce vepřového masa v Dánsku o 6,7 %, Polsku o 6,4 %, Francii o 3,1 % či Rakousku o 2,6 %. Pokles produkce od roku 2010 až 2012 v těchto státech EU, ve kterých došlo k nejvýraznějšímu poklesu, je zaznamenán v příložené tabulce.

	2010	2011	2012
Dánsko	12 293 000	12 348 000	12 281 000
Polsko	14 775 690	13 056 410	11 132 180
Francie	14 279 000	13 967 000	13 778 000
Rakousko	3 134 160	3 004 910	2 983 160
ČR	1 845 950	1 487 250	1 533 810

Tab. 2 Populace prasat ve vybraných státech (Zdroj: Eurostat 2019)

V rámci České republiky se trend snižování stavu prasat projevoval až do poloviny roku 2012. Celkový pokles snižování stavů dosahoval jedné z nejvyšších hodnot v EU 27. Pokles zapříčinila dlouho trvající záporná rentabilita chovu prasat a redukce soběstačnosti zpracovatelského masného průmyslu, který se soustředí na nákup surovin v zahraničí. Z údajů Zelené zprávy (2013) vyplývá, že došlo k nárůstu v Rumunsku o 7,1 %, Irsku o 3,3 % či ve Velké Británii o 2,3 %. V daném roce se státy EU podílely na světovém vývozu z více než 43 %, čímž nahradili Spojené státy americké na pozici největšího světového exportéra (MZe 2013). V roce 2012 došlo k omezení dovozu vepřového masa do zemí EU z důvodu vyšších cen tohoto masa na světovém trhu. Mezi největšího dovozce vepřového masa do členských států se řadí Švýcarsko, které se v daném roce podílelo na 53% dovozu veškerého masa (MZe 2013).

Počet hovězího dobytka se srovnávaným rokem 1995 byl nižší o 16,1 milionů (Eurostat 2013) a na území EU se vyskytovalo 87 296 950 kusů hovězího dobytka (Eurostat 2019). Sektor hovězího a telecího masa v roce 2012 vykazoval meziroční pokles, stagnaci počtu a snížení produkce, která je znázorněna v následující tabulce. Statistické údaje Evropské unie dokumentují, že došlo ke snížení počtu hovězího dobytka došlo v Bulharsku o 6,4 %, ve Španělsku o 1,9 %, ale také v České republice o 1,4 %. Nárůst vykazovalo Maďarsko o 8,5 %, Irsko o 5,5 % či Slovensko o 1,7 % (Eurostat 2019).

	2010	2011	2012
Bulharsko	553 700	567 530	535 320
Španělsko	6 075 080	5 923 110	5 812 610
Česká republika	1 319 410	1 339 480	1 321 060
Maďarsko	682 000	697 000	760 000
Irsko	5 917 700	5 925 320	6 253 240
Slovensko	467 130	463 360	471 080

Tab. 3 Populace skotu ve vybraných státech (Zdroj: Eurostat 2019)

Produkce hovězího a telecího masa klesla ve všech státech Společenství, rovněž v České republice došlo ke stagnaci. Celková produkce byla zajištěna zejména z masa jatečných býků z 33,0 % a krav z 29,0 % (MZe 2013). V důsledku zvýšení cen došlo ke snížení importu masa a živého dobytka. Ceny jatečných býků zaznamenaly nejvyšší nárůst ve Velké Británii a Itálii. Naopak nejnižší ceny byly zaznamenány v Rumunsku a Litvě. Díky systematickým podporám je chov skotu, včetně produkce masa jedním z mála odvětví, které vykazuje několik let stabilní vývoj. Produkce hovězího masa v ČR je charakterizována vysokou soběstačností a ve sledovaném roce 2012 došlo k jejímu opětovnému zvýšení. Při klesající domácí spotřebě hovězího masa je velmi důležitý export živého skotu pro udržení stavů a produkce, který Česká republika zvýšila o 5,6 tun jatečné hmotnosti (MZe 2013). Exportován byl zejména jatečný, zástavbový, užitkový skot a telata. Téměř 70 % skotu bylo vyexportováno do Německa, Nizozemí, Belgie a Itálie. Významným obchodním partnerem v roce 2012 mimo členské státy EU bylo Chorvatsko a Turecko (MZe 2013).

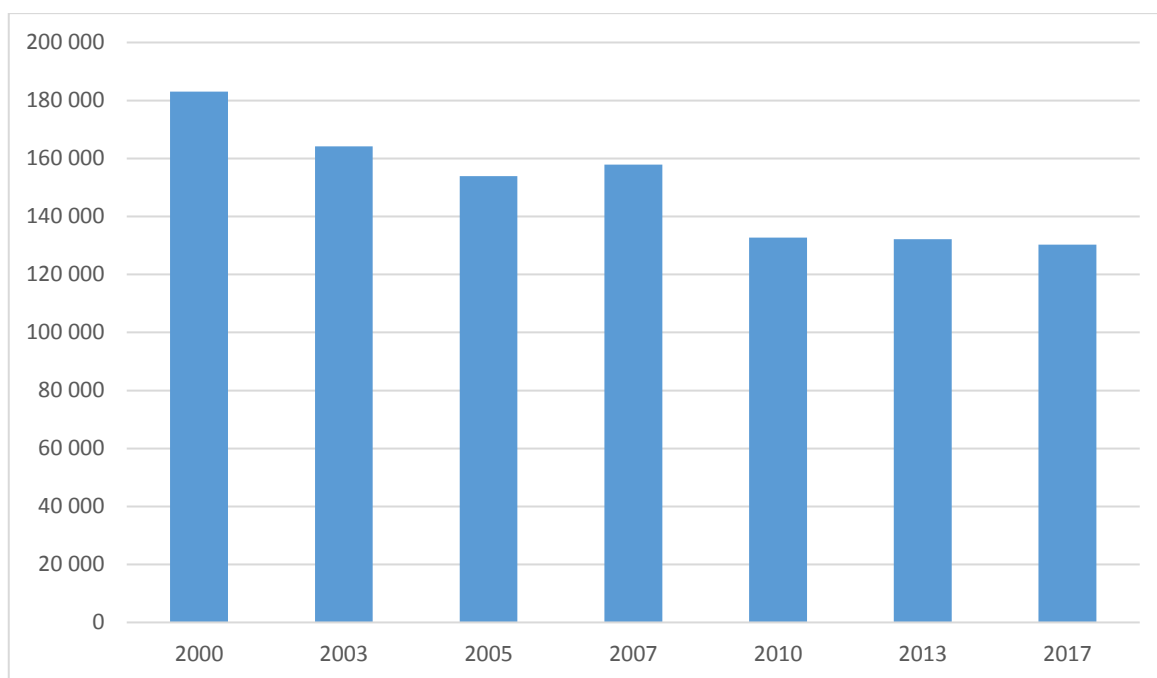
V roce 1984 byly zavedeny Evropskou Unií kvóty v rámci mlékařského odvětví. Každý členský stát má kvótu pro dodávky do mlékáren a pro přímý prodej zemědělskému podniku. Na základě nařízení Rady (ES) č. 72/2009 došlo ke zvýšení národních kvót o 1 %, což představovalo prostor pro vyprodukování většího objemu mléka. V kvótovém roce 2011/2012 nejvíce národní kvóty překročilo Rakousko o 4,2 %. Několika členskými státy zůstala kvóta nevyužita. Například Švédskem, Rumunskem a ČR, kde byla navýšena kvóta o 28 448, 227 t (MZe 2013). Toto množství bylo rozděleno do dvou skupin. Rezervy pro dodávky zahrnovaly 25 tisíc tun a rezervy přímého prodeje 3,4 tisíce tun (MZe 2013). V ČR došlo k posílení soběstačnosti v mlékařském odvětví, což se projevilo růstem mléčné produkce. Více než polovina z tohoto přírůstku byla vyvezena do zahraničí. Mezi rozhodující producenty je řazeno Německo, Francie, Velká Británie a Polsko. Velmi významnou roli zauímají rozlohou menší státy, např. Dánsko, Irsko a Nizozemí. Dle Bečvářové et al. (2009) mají význam z hlediska vyprodukovaného mléka na obyvatele a schopnosti konečné úpravy základní suroviny v mlékárenském výrobku s vysokou přidanou hodnotou.

Jednou z dalších položek pro zhodnocení konkurenceschopnosti je produkce drůbežího masa činící ve členských státech 12,2 milionů tun a podílející se ze 13 % na světové produkci (MZe 2013). Ve sledovaném roce 2012 došlo ke stagnaci dovozu do členských zemí a posílení vývozu, zejména do třetích zemí. Trh drůbežího masa v České republice je charakterizován problematickou soběstačností projevující se celkovým meziročním poklesem stavu drůbeže, zvýšenou produkcí a spotřebou, stagnací exportu a nárůstem importu. Dle soupisu hospodářských zvířat pro rok 2012 bylo evidováno v agrárním

sektoru 20 691 308 kusů drůbeže (ČSÚ 2018) a v meziročně došlo k poklesu stavů o 2,6 % (MZe 2013). Naopak na základě poznatků Zelené zprávy (2013), produkce evidovala meziroční nárůst o 8,5 % na 184,6 tisíc tun jatečné hmotnosti. Na rostoucí spotřebě drůbežího masa má vliv nižší spotřebitelská cena a dostupná nabídka výrobků z tohoto masa oproti jiným druhům mas, jelikož v daném roce nebyl export živé drůbeže podpořen vývozními finančními podporami, podíl vývozu klesl na 33,9 % v rámci domácí produkce. Zahraniční obchod s živou drůbeží a drubežím masem vykazoval záporné saldo o hodnotě 2 665,2 miliony Kč (MZe 2013). Import této komodity zesílil a z 82 % se na tomto procesu podílelo Polsko, Brazílie, Maďarsko a Německo (MZe 2013). Největší množství živé drůbeže bylo dovezeno ze Slovenska a Německa. Trend snižování počtu zvířat se projevil také u ovcí a koz. Došlo rovněž k poklesu smíšených farem a k nárůstu širších specializovaných chovů hospodářských zvířat. I přes pokles hospodářských zvířat a počet farem, rostly výnosy masa. Tento růst byl zapříčiněn efektivnějšími způsoby hospodaření.

3.2.3 Agrární trh práce

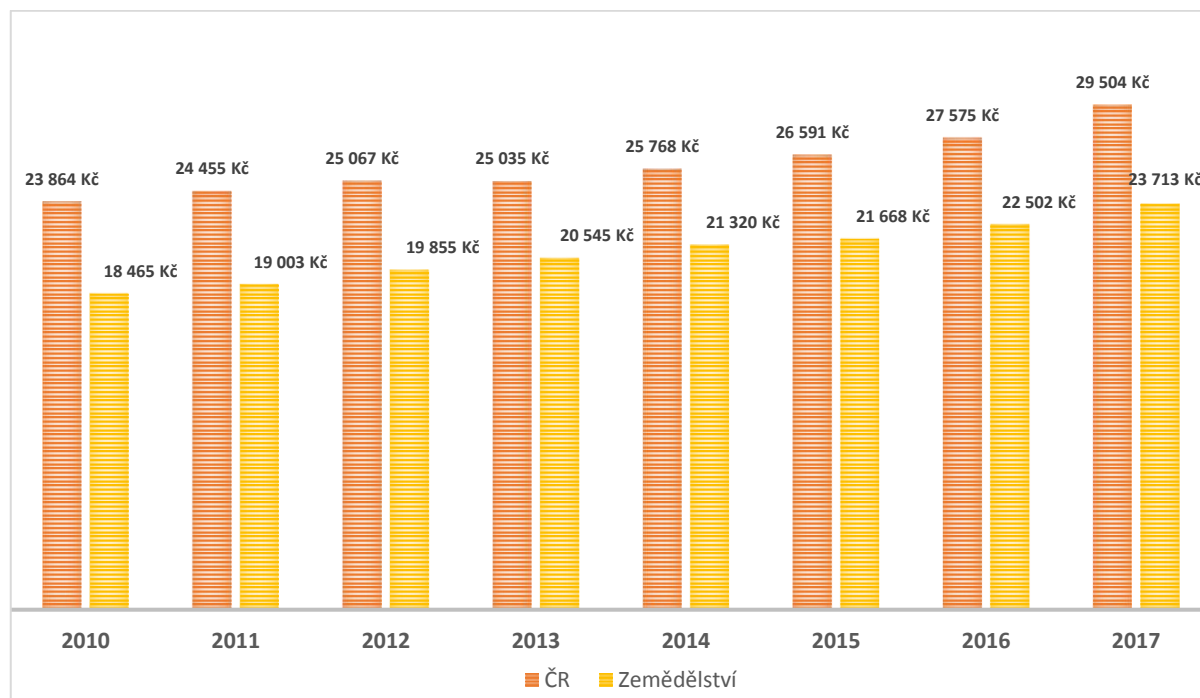
Míra zaměstnanosti je jedním z nejvýznamnějších ekonomických ukazatelů popisující soběstačnost státu, včetně situace na trhu. Rozložení zaměstnanosti mezi jednotlivé sektory závisí na historickém vývoji ekonomiky a složení struktury průmyslu. Pavlíková a Maříková (2007) uvádějí, že zaměstnanost primárního sektoru, do kterého je řazeno zemědělství, rybolov a lesnictví neustále klesá. Tento pokles je zaznamenán v grafu 6. Graf dokumentuje klesající podíl zaměstnaných osob v zemědělství. V ČR má na tuto situaci vliv restrukturalizace českého zemědělského sektoru po roce 1989 a dlouhotrvající tendence viditelná i jiných členských státech EU. V roce 2012 činil počet agrárních pracovníků 105,4 tisíc, což představovalo meziroční úbytek o 3,8 % (MZe 2013). Pracovníky spadající pod primární sektor lze na základě socioekonomických ukazatelů rozdělovat do 5 kategorií na zaměstnance, zaměstnance družstev, zaměstnavatele, podnikatele pracující na vlastní účet bez zaměstnanců a zpravidla rodinné příslušníky pomáhající v rodinných podnicích.

Graf. 6 Procento zaměstnaných osob v zemědělství (Zdroj: ČSÚ 2018)

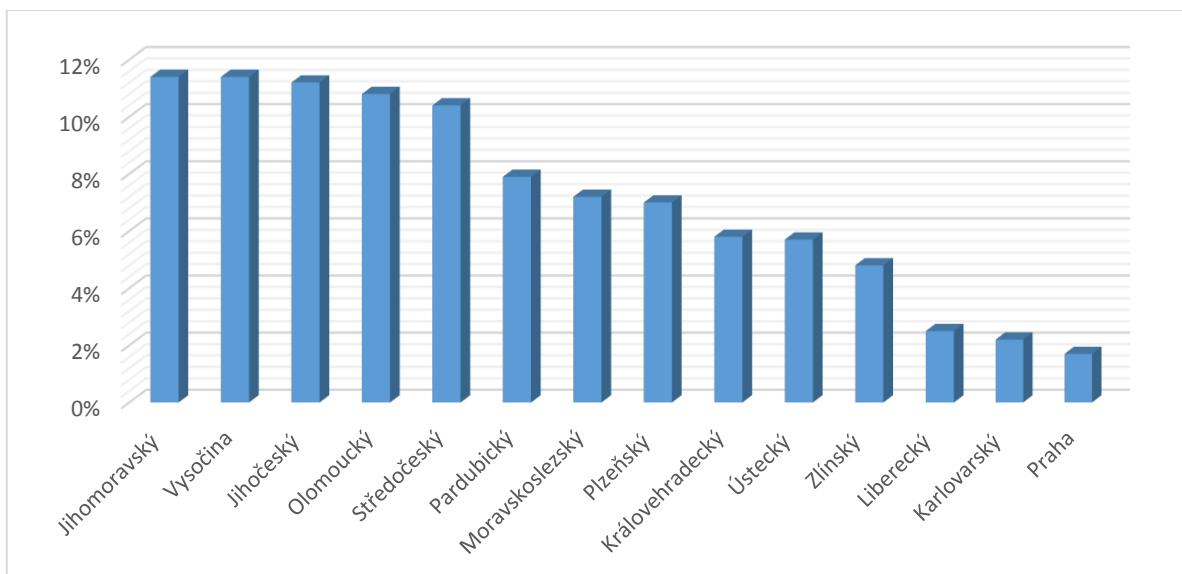
Změna struktury zemědělství po pádu komunistické vlády je viditelná ve vývoji zaměstnanosti dle právních forem podnikání (Spěšná et al. 2009). Toto transformační období je charakterizováno vzrůstajícím podílem zaměstnanců obchodních společností a podílem klesajících družstev. Pokles byl zaznamenán v podnicích vedených fyzickými či právníckými osobami a ve družstvech. Výjimku tvořila obchodní společnosti vzniklé po roce 1990, kde zaměstnanost až do roku 1998 rostla. Při meziročním porovnání pracovníků v jednotlivých právních formách v letech 2011 a 2012 vyplývá, že k největšímu úbytku o 5,5 % došlo v zemědělských družstvech, o 4,1 % v obchodních společnostech a podniky vedené fyzickými osobami zaznamenaly úbytek o 1,8 % (MZe 2013). Avšak v současné době se struktura zaměstnanosti podle právních forem výrazně nemění. Více než polovina agrárních pracovníků je zaměstnána v obchodních společnostech, pětina ve družstvech a v podnicích fyzických osob jedna čtvrtina (MZe 2013). Na základě rozdělení struktury odvětví nejvyšší zaměstnanost je v podnicích s kombinovanou rostlinnou a živočišnou výrobou. Nižší počet zaměstnávají jednotlivé specializované podniky na rostlinnou či živočišnou výrobu. Většina pracovníků získala status zaměstnanců a příjmy jsou zprostředkovány prostřednictvím mzdy. Zemědělská úroveň mezd dlouhodobě zaostává za průměrem národního hospodářství a průmyslu. Průměrná hrubá měsíční mzda v zemědělství dosahovala v roce 2012 částky 19 855 Kč oproti průměru ostatních pracovních odvětví národního hospodářství ČR 25 067 Kč. Připojený graf zobrazuje rozdíly průměrné mzdy v jednotlivých letech mezi průměrnou mzdou v zemědělství a dalších odvětví národního hospodářství. Nižší úroveň

znamená pro podniky znevýhodnění při hledání nových pracovních sil. Na prudké zvyšování mezd, aby dosáhly průměru ostatních odvětví, nejsou dostatečné finanční prostředky a pracovní síla je v řadě případů nahrazena moderními technologiemi a technikami.

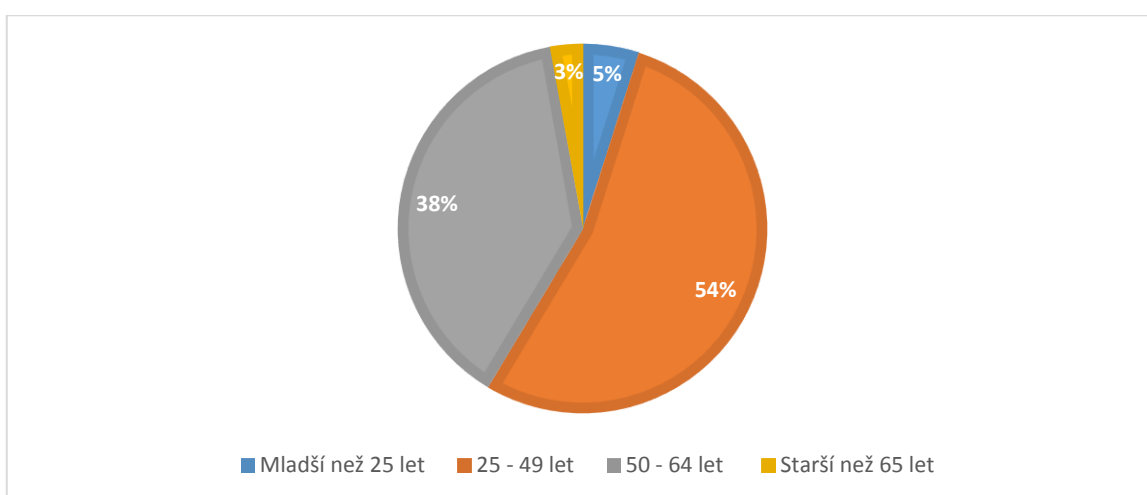
Graf 7. Průměrná mzda v ČR (Zdroj: ČSÚ 2018)

Zaměstnanost v zemědělství je výrazným způsobem regionálně diferenciována. Ve sledovaném roce nejvíce agrárních pracovníků bylo zaměstnáno v kraji Vysočina a Jihomoravském s hodnotou 11,4 %. Agrární zaměstnanost dosahovala vyšších hodnot rovněž v kraji Jihočeském, Olomouckém, Středočeském, Pardubickém, Moravskoslezském a Plzeňském. Naopak nepříznivý stav byl zaznamenán v kraji Královéhradeckém, Ústeckém, Zlínském, Libereckém, Karlovarském a Hlavním městě Praha (MZe 2013). Procento zemědělských pracovníků v jednotlivých krajích jsou znázorněna v následujícím grafu, ze kterého vyplývá nízká agrární zaměstnanost především v Karlovarském kraji a Hlavním městě Praha.

Graf 7. Procenta zemědělských pracovníků v jednotlivých krajích (MZe 2013)

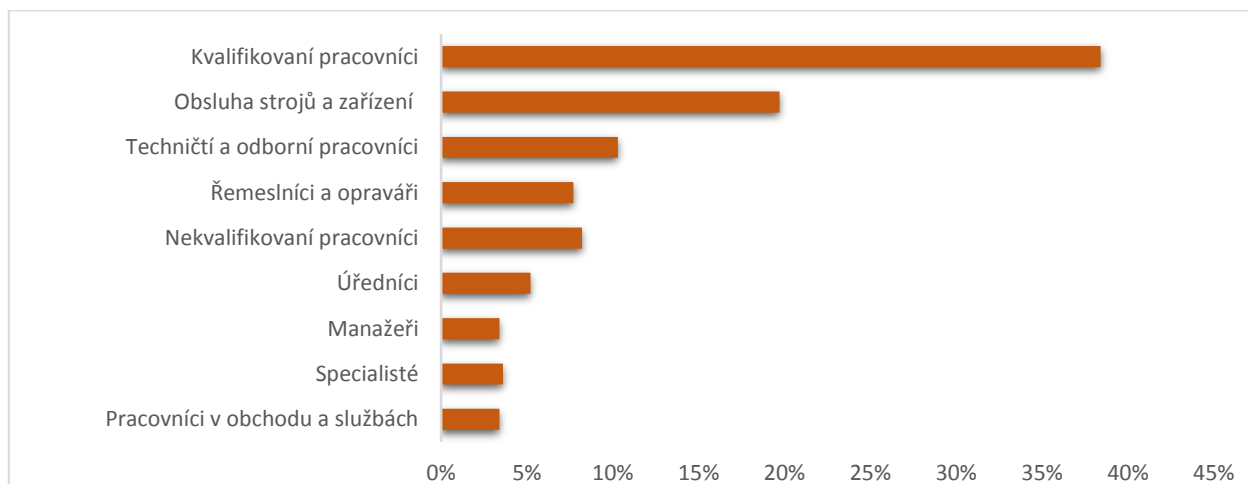
Významnou charakteristikou agrární zaměstnanosti je demografická struktura, jejímž předmětem zájmu je pohlaví a věk pracovníků. S trvalým poklesem zaměstnanosti v zemědělství souvisí úbytek pracovních sil týkající se obou pohlaví. Pokles byl zaznamenán především u žen pohybující se kolem 32,5 % (ČSÚ 2018) a vykazuje nižší hodnotu než 43% podíl pracujících žen v národním hospodářství (MZe 2013). Jeden z nejzávažnějších sociologických problémů se promítá do zemědělské produkce. Se stárnutím populace zemědělských pracovníků se potýká většina členských zemí EU. Na základě údajů EU (2013) skupina pracovníků mladších 25 let a starších 65 let tvořila nejméně početnou skupinu. Naopak nejpočetnější skupinou bylo obyvatelstvo ve věku od 25 do 49 let. Procento zastoupení věkových skupin v zemědělském odvětví popisuje připojený graf.

Graf 8. Procento zastoupení jednotlivých věkových kategorií v zemědělství (Zdroj: European Union 2013)

Spěšná et al. (2009) konstatuje, že nepříznivá věková struktura v zemědělském sektoru představuje hrozbu pro generační obnovu a způsobuje v daném resortu mezilidské a ekonomické problémy.

Agrární trh práce vykazuje oproti ostatním sektorům národního hospodářství výrazně nižší vzdělanostní úroveň. Ačkoliv vzdělání jednotlivých pracovníků od 90. let 20. století vzrůstá, největší podíl 48,1 % tvoří obyvatelé s nejvyšším dosaženým vzděláním středoškolským bez maturity (MZe 2013). Agrární populace se základním nebo nedokončeným středoškolským vzděláním je zastoupena dle Ministerstva zemědělství (2013) 8,8 % obyvatel. V posledních letech došlo k poklesu zastoupení těchto skupin, naopak dochází ke zvýšení pracovníků se středoškolským vzděláním s maturitou, vyšším či univerzitním vzděláním. Obyvatelé, kteří dosáhli vzdělání s maturitou, popřípadě vyššího odborného vzdělání, zastupovali 30,9 % zemědělských pracovníků. V této skupině byl zaznamenán nárůst o 6,4 % (MZe 2013). V zemědělství bylo ve sledovaném roce zaměstnáno 11,7 % obyvatel s dosaženým univerzitním vzděláním, což představovalo nárůst o 4,2 % (MZe 2013). Udržení pracovníků s vyšším stupněm vzdělání v agrárním sektoru a venkovském prostoru je trvale obtížnou záležitostí, z důvodu omezování a likvidace živočišné výroby nebo zatravňování orné půdy, což znamená úbytek pracovních míst pro vysokoškolsky kvalifikované zaměstnance. S nižší vzdělanostní strukturou koresponduje skutečnost, že zemědělské odvětví nevyžaduje vyšší úroveň vzdělání, jelikož většina zaměstnanců tohoto sektoru vykonává manuální práci (Kowalski & Wigier 2016). Na základě klasifikace zaměstnání znázorněné v následujícím grafu nejvyšší část zastupovali pracovníci kvalifikovaní, následovala skupina obsluhy strojů a zařízení, odborní a techničtí pracovníci, řemeslníci a opraváři, nekvalifikovaní pracovníci, úředníci, manažeři, specialisté, pracovníci v obchodu a službách.

Graf 9. Klasifikace agrárních zaměstnanců (Zdroj: MZe 2013)

3.2.4 Pracovní příležitosti měst a obcí

Prostředí venkovského trhu práce v porovnání s městským je velmi specifické. Venkov úzce souvisí se zemědělským a lesnickým odvětvím představující v minulosti významnou roli pro zemědělskou výrobu. Ačkoliv tyto sektory nemají v současné době dominantní zastoupení na venkově, stále ovlivňují pracovní uplatnění venkovské populace. Zároveň čerpají přírodní zdroje, čímž se zásadně podílejí na tvorbě a vzhledu krajiny. Za hlavní příležitost uvedenou v Národním strategickém plánu rozvoje venkova ČR na období 2007 až 2013 podílející se na rozvoji venkova a zemědělského odvětví je zaměření se na trvale udržitelný růst a zaměstnanost ve venkovských oblastech (MZe 2006). Využití kulturních tradic typických pro český venkov, přírodního dědictví a mimoprodukčních funkcí zemědělství a lesnictví v interakci se zásadami životního prostředí a péče o krajinu je základem rozvoje hospodářské struktury a kvality života. Jelikož není plně rozvinuta venkovská turistika, podstatný je rovněž rozvoj udržitelných forem cestovního ruchu pro zvýšení atraktivity venkovského prostoru.

Celkové ekonomické aktivity venkova jsou srovnatelné s městskými. Dle Spěšné (2009) je prokázána přímá závislost velikosti obce s mírou ekonomické aktivity, kdy dané aktivity obyvatelstva rostou s velikostí obce. Ekonomická aktivita na venkově v obcích do 2 000 obyvatel dosáhla v roce 2011 totožné hodnoty 49 % jako městská aktivita (MZe 2013). Výjimku tvoří zastoupení ekonomicky aktivního obyvatelstva ve venkovských obcích do 200 obyvatel, kde je aktivita trvale nízká. Struktura venkovských aktivit se odlišuje zejména u tržních služeb, komunikačních a informačních technologií, vzdělávání, výzkumu a dalších služeb terciálního a kvartérního sektoru zastoupených v městských soběstačných oblastech (Binek et al. 2010). Ve snaze zvýšit ekonomickou aktivitu a nezávislost na městských lokalitách ve zmíněných odvětvích, byla na základě Programu rozvoje venkova pro období 2007 až 2013 přijata opatření k diverzifikaci činnosti nezemědělské povahy, k podpoře zakládání podniků a jejich rozvoje, k obnově a rozvoji vesnických jednotek, občanskému vybavení a služeb či opatření přispívající vyšší úrovni vzdělání (MZe 2007).

Pavlíková a Maříková (2007) konstatují, že většina pracovníků zemědělského, lesnického a rybářského odvětví žije v obcích o velikosti do 200 obyvatel. S rostoucím počtem obyvatel jednotlivých obcí se zastoupení pracovníků snižuje. Od roku 2008 se mezi městy a venkovem prohlubují rozdíly zejména v možnostech uplatnění uchazečů o zaměstnání a příjmech venkovské populace (MZe 2013). Úroveň příjmů na venkově dosahuje trvale nižších hodnot a vzrůstá s rostoucí velikostí dané obce. Ve sledovaném roce 2012 zaznamenaly nejvyšší pokles příjmy ze závislé činnosti tvořící stále nejvyšší podíl struktury

čistých příjmů domácností. Příjmy z podnikání přispívaly do domácností venkovské populace jen malým podílem. V převážně venkovském kraji Vysočina průměrná mzda dosahovala částky 23 272 Kč, která představovala nárůst o 2,2 % oproti předchozímu roku (ČSÚ 2013). Při porovnání s průměrnou mzdou v převážně městských krajích Hlavní město Praha a Středočeském je značně viditelný rozdíl příjmů. Ve sledovaném roce průměrná mzda obyvatele Prahy činila 35 356 Kč a Středočeského kraje 25 923 Kč (ČSÚ 2013). Jednotlivé průměrné mzdy v rámci krajů ČR zobrazuje následující tabulka, ze které vyplývá značný rozdíl průměrné mzdy v Hlavním městě Praha oproti ostatním krajům.

Kraj	Průměrná měsíční mzda
Praha	35 356 Kč
Středočeský kraj	25 923 Kč
Jihomoravský kraj	25 153 Kč
Moravskoslezský kraj	24 340 Kč
Plzeňský kraj	24 295 Kč
Liberecký kraj	23 850 Kč
Ústecký kraj	23 608 Kč
Královehradecký kraj	23 371 Kč
Kraj Vysočina	23 272 Kč
Pardubický kraj	23 080 Kč
Jihočeský kraj	22 871 Kč
Olomoucký kraj	22 754 Kč
Zlínský kraj	22 517 Kč
Karlovarský kraj	21 663 Kč

Tab. 4 Průměrné měsíční mzdy v jednotlivých regionech ČR v roce 2012 (Zdroj: ČSÚ 2013)

Taktéž v rámci jednotlivých pracovních pozic panují značné rozdíly mezi finančním ohodnocením mezi městy a venkovem. Nejhlubší disparita se dlouhodobě projevuje u řídicích pracovníků, následuje skupina kvalifikovaných pracovníků. Naopak mzda nekvalifikovaných pracovníků a pomocných sil vykazuje při komparaci s jednotlivými kraji a odvětvími národního hospodářství totožné hodnoty, což je způsobeno nízkým mzdovým ohodnocením této kategorie pracovníků.

Obtížné uplatnění obyvatel na venkovském trhu práce je zapříčiněno především snížením poptávky po pracovnících v agrárním sektoru a koncentrování terciálního sektoru ve městech. Tyto faktory mají za následek nižší diverzifikaci ekonomických činností a nabídky pracovních míst na venkově. Dalším faktorem ovlivňující pracovní příležitosti venkova je

nedostatečná soběstačnost venkova projevující se nevhodnými lokalizačními podmínkami, často s nevyhovujícím technickým stavem a vybaveností dané obce (Binek et al. 2010). Obtížné uplatnění venkovského obyvatelstva vede k dojíždění za prací, se kterým se potýká 60 % venkovské populace (MZe 2006) a má za následek v periferních venkovských oblastech či oblastech vzdálených od regionálního centra migraci do měst. Lokalizace je klíčovým termínem týkající se problematiky soběstačnosti odlehlých periferních a ostatních venkovských oblastí. Soustředěnost výrobních a obslužných služeb ve městech stále více bude prohlubovat rozdíl mezi periferními a jádrovými oblastmi republiky.

3.3 Podpory agrárního sektoru a venkova

3.3.1 Společná zemědělská politika EU

V období po skončení 2. světové války se datuje vznik Společné zemědělské politiky, kdy válečnými výsledky byl svět rozdělen na dvě poloviny. Roku 1958 byly přijaté Římské smlouvy zakládajícími státy, tj. Francií, Německem, Itálií, Belgií, Nizozemím a Lucemburskem, které definovaly politické aspekty SZP. Původně se jednalo o poválečný nástroj k zajištění zemědělské soběstačnosti formou přímých plateb dotací (Quiroga et al. 2017), ze kterého se postupně vyvinul multifunkční nástroj určený ke zprostředkování cenově dostupných potravin pro obživu obyvatel, k rozvoji a modernizaci zemědělství a provozování zemědělské činnosti ve všech státech EU. Na Římské smlouvy později v roce 1962 navazuje SZP, která představuje zemědělskou politiku EU, v níž jsou sdíleny pravomoci mezi EU a jejími členskými státy (Machálek et al. 2008). Článek č. 33, uvedený ve Smlouvě o založení Evropského společenství, se zabývá cíli SZP, kterými je zvýšení produktivity zemědělství podporování technických inovací a zajištění racionálního vývoje venkova na základě doposud získaných ekosystémových poznatků (EU 2002). SZP si klade za cíl využití výrobních faktorů, včetně pracovních sil a následné zajištění odpovídající životní úrovně obyvatelstva v zemědělském odvětví prostřednictvím zlepšení finančního ohodnocení pracovníků. Dalším cílem SZP je zajištění stabilizace trhů a přiměřených cen pro spotřebitele v rámci území Evropy prostřednictvím společné organizace zemědělských trhů.

V roce 2003 byla ministry zemědělství jednotlivých členských států přijata reforma Společné zemědělské politiky zavádějící nový systém přímých plateb, který je známý jako režim přímé platby (Machálek et al. 2008; Eurostat 2013). Přímé platby, které významně změnilly podmínky zemědělské produkce, jsou nejpodstatnější kategorií podpor vyplácených Českou republikou po jejím vstupu do Evropské unie. Platby jsou poskytovány na hektar

obhospodařované zemědělské půdy, na základě evidence v registru zemědělských půdních bloků a dílů půdních bloků, v systému základních podpor nazvaných u země střední a východní Evropy zjednodušené přímé platby na plochu, kde poskytované přímé platby zdroji Evropské unie jsou rozděleny na celkovou zemědělskou plochu bez ohledu na plodiny, kterých se týká přímá platba Společné zemědělské politiky (MZe 2013). Pro zmírnění rozdílů mezi původními a novými členskými státy bylo umožněno novým členským státům paralelně s podporami zjednodušených přímých plateb na plochu dorovnávat přímé podpory doplňkovými platbami Top – Up, na jejichž základě mohou členské státy dorovnávat přímé podpory do výše 30 % z celkového nároku (Machálek et al. 2008). Doplňkové platby jsou velmi významnou podporou pro zvyšování konkurenceschopnosti českého zemědělství v komparaci s ostatními státy Evropské unie, jelikož příspěvky slouží k podle článku 68 nařízení Rady (ES) č. 73/2009 a nařízení vlády č. 61/2012 Sb. k podpoře produkce plodin pěstovaných na orné půdě, produkci chmele, popř. jsou vázány na počet zvířat chovaných pro hovězí, skopové či kozí maso. Finanční podpory dosáhly ve sledovaném roce 790 mil. Kč (MZe 2013).

SZP vyčleňuje reformy na horizontální a tržní oblast. Reformy v tržní oblasti byly sestaveny pro rýži, obilí, mléčné výrobky, bramborový škrob, hovězí maso, sušená krmiva, ořechy a úpravy půdy, která byla vyjmuta z produkce. V horizontální oblasti jsou definována opatření týkající se zavedení jednotné platby na farmu odstraněním vazby podpor na zemědělskou produkci. Mezi další opatření horizontální oblasti patří opatření pro rozvoj venkovského rozvoje, zprostředkování zemědělského poradenského systému pro zemědělský sektor a dodržování standardů na úrovni farem pro kvalitu a bezpečnost potravin, zvířat a agroenvironmentálních opatření Cross compliance (Machálek et al. 2008). Reforma zahrnuje 18 standardů závazných pro zemědělského podnikatele pro získání nároku na jednotnou platbu. V lednu 2005 vstoupilo v platnost na základě Evropské komise 5 environmentálních směrnic a 3 směrnice zaměřené na veřejné zdraví a zdraví zvířat. Následně od roku 2006 jsou v platnosti 4 směrnice veřejného zdraví a směrnice týkající se sdělování nemocí zvířat a roku 2007 byly schváleny 3 směrnice Animal Welfare týkající se pohody zvířat (Machálek et al. 2008).

3.3.2 Nástroje rozvoje venkova

První nástroje politiky rozvoje venkova byly vytvářeny od 90. let 20. století. Tyto prostředky byly nezemědělského charakteru zaměřující se na diverzifikaci venkova v souvislosti přechodu od produktivismu k postproduktivismu a doposud přímo ovlivňují

soběstačnost života ve venkovských oblastech. Účelem prostředků vedoucích k rozvoji venkova je podpoření realizace potřebných činností či regulace činností nevhodných. Lze rozlišit 3 typy regulačních nástrojů (Binek et al. 2011). První typ pomocí restrikce definuje předměty, na které je vztažena ochrana. Příkladem tohoto nástroje je ochrana kulturního dědictví či životního prostředí. Druhý typ se zabývá snížením platností jednotlivých regulací. Třetí typ nástrojů souvisí se zjednodušením procesů, které jsou spjaty s vymáháním platnosti regulací.

Dle Binka et al. (2011) lze nástroje venkova rozdělit do několika skupin na základě jejich charakteru. Jednou ze skupin jsou administrativní nástroje s řadou organizačních norem, postupů a legislativních předpisů. Koncepční nástroje zahrnující strategie, plány, územně plánovací dokumenty či pozemkové úpravy. Mezi tuto skupinu lze zařadit SZP ČR, Zemědělskou politiku ČR, Národní strategický plán rozvoje venkova na období 2007–2013, Program rozvoje venkova na období 2007–2013 a koncepční dokumenty zemědělství a venkova na úrovni krajů (Binek et al. 2009). Dalšími nástroji venkova jsou nástroje institucionální, včetně institucí, jednotlivých spoluprácí a regionálního managementu či nástroje věcné zahrnující technickou, dopravní infrastrukturu pro posílení úrovně regionální mobility a různé typy poradenství. Vedle těchto rozvojových nástrojů jsou rozlišeny na základě charakteru nástroje sociálně psychologické zprostředkovávající komunikaci či vzdělání a nástroje finanční. Finanční nástroje v komparaci s nástroji regionální politiky se koncentrují do specifického systému dotací a financování zemědělských aktivit, zároveň při realizování aktivit související s rozvojem venkova jsou uplatňovány výhradně tyto nástroje.

Skupinu finančních nástrojů zastupují evropské dotace. Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova je dotačním programem Společné zemědělské politiky Evropské unie, kterému je v současnosti přikládán největší význam. Fond se podílí na naplnění cílů Programu rozvoje venkova na období 2007–2013 zrealizováním opatření daných os podle Nařízení EU č. 1698/2005 o podpoře rozvoje venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (Binek et al. 2009). Finanční prostředky EAFRD dosáhly v roce 2012 částky 2,8 mld. €, což v seskupení se státním rozpočtem představovalo částku 3,7 mld. € na období mezi lety 2007 až 2013 definované v Programu rozvoje venkova (MZe 2013). Dalším nástrojem pro zprostředkování hospodářské evropské politiky a sociální soudržnosti jsou strukturální fondy EU se záměrem zmírnění diferenciovanosti mezi úrovní regionálního rozvoje a jednotlivých členských států EU a rozsahu zaostalosti nejvíce znevýhodněných oblastí.

Vedle evropských dotací jsou rozlišovány dotace národní, do kterých je řazen Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond jako neefektivnější nástroj rozvoje venkova, k

jehož založení došlo v roce 1993 usnesením vlády ČR. Programy PGRLF pokrývají aktivity, které nejsou finančně podporovány zdroji EU. Obecně se jedná o zemědělské investice, získání půdy nebo rozvíjení lidských zdrojů v zemědělství. Cíle podpory se každoročně liší. Ve sledovaném roce se PGRLF podílel na programu Podpora pojištění, v jehož rámci poskytuje podporu pojištění hospodářských zvířat a plodin (MZe 2013). Po vstupu ČR do EU jsou programy realizovány prostřednictvím Národních podpor slučující se se zásadami Evropské komise (Binek et al. 2009). Ministerstvo pro místní rozvoj se zabývá podporou jednotlivých zemědělských subjektů a organizováním různých soutěží. Mezi nejznámější patří soutěž s názvem Vesnice roku. Podle Nařízení EU č. 16985/2005 o podpoře rozvoje venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova je na Ministerstvo rozvoje delegována úloha být současně garantem Programu rozvoje venkova poskytující podpory na rozvoj a obnovu venkovských oblastí. Tento program vyvažuje tři až čtyři priority setrvale udržitelného rozvoje venkova. Čtvrtá dimenze předpokládá sdružení venkovských obyvatel a občanských spolků při obnově obce v souladu s místními tradicemi.

Nástroje rozvoje politiky venkova se vyznačují odlišným vztahem k územní soudržnosti. Agroenvironmentální opatření či méně příznivé oblasti, které jsou řazeny mezi zemědělské nástroje, nepřímo působí na územní soudržnost pomocí pozitivních externalit. Opatření LFA podporují zemědělce v horších podmínkách z hlediska přírodního charakteru. LFA je součástí druhé osy Programu rozvoje venkova 2007–2013, která si klade za cíl chránit, zvyšovat přírodní zdroje a zachování přírodního zemědělství s vysokou hodnotou a kulturní krajiny prostřednictvím podpory udržitelného obhospodařování půdy ve venkovských regionech Evropy (Eliasson et al. 2010). Podle nařízení Rady (ES) č. 1257/99 byly rozlišovány 3 kategorie LFA. Na základě článku 18 jsou horské oblasti definovány jako oblasti zasažené krátkým vegetačním obdobím v důsledku vysoké nadmořské výšky, strmými svahy v nižší nadmořské výšce či jejich kombinací (IEEP 2006). Horské oblasti zahrnují rovněž polohy severně od 62. rovnoběžky (Eliasson 2010). Článek 19 charakterizuje ostatní méně zvýhodněné oblasti, ve kterých hrozí opuštění zemědělské půdy a je vyžadována ochrana zdejší krajiny. IEEP (2006) uvádí, že tyto oblasti se týkají půdy s nízkou produktivitou a nízkou či ubývající populací závislou převážně na činnosti v zemědělském odvětví. Poslední kategorií LFA definovanou v rámci článku 20 jsou oblasti postižené zvláštními znevýhodněními, kde by zemědělská činnost měla pokračovat z důvodu zachování či zlepšení životního prostředí, čímž by došlo k zachování přírodní krajiny, popř. rozvoji turismu v dané oblasti (IEEP 2006). Opatření LFA slouží v ČR k financování podpor pro travní porosty. Představují ekonomicko-sociální podpory pro zemědělce podnikající

v nepříznivých přírodních podmínkách s cílem udržení příjmové stability, zároveň se vyznačují charakterem restrukturalizačním podporou skotu a ostatních hospodářských zvířat závislých na travních porostech (MZe 2013). Tabulka 5 charakterizuje na základě méně příznivých oblastí složení zemědělského půdního fondu ČR, které je zastoupeno nejvyšším podílem zemědělské půdy.

Typ oblasti	Orná půda	Travní porosty	Zemědělská půda
Horské oblasti	140,9	376,6	521,1
Ostatní méně příznivé oblasti	710,6	331	1 048,80
Oblasti se zvláštními znevýhodněními	65,2	138,7	205,1
Zemědělská půda - celkem	2 507,80	983,3	3 534,90

Tab. 5: Složení zemědělského půdního fondu na základě typů LFA v tis. ha (Zdroj: MZe 2013)

Naopak opatření AEO podporují zemědělství s relativně nízkou intenzitou, čímž vzniká předpoklad, že rozmístění zemědělců a subvencí na zemědělskou plochu budou nejvyšší ve slabších venkovských regionech (Pelucha et al. 2013). Dle Peluchy et al. (2017) by měly být dotace na základě principu solidarity přidělovány obcím nacházející se v problematické sociálně-ekonomické situaci vykazující vazby na městské oblasti. Za takové obce lze považovat oblasti s nízkou úrovní podnikání v nezemědělských aktivitách či s nízkou nebo nedostatečnou regionální mobilitou.

3.3.3 Program rozvoje venkova 2007–2013

Program rozvoje venkova na období 2007-2013 je založen na Národním strategickém plánu rozvoje venkova. Zpracování podléhá nařízení Rady (ES) č. 1698/2005 a prováděcím pravidlům uvedené normy (EU 2005; MZe 2013). Hlavním záměrem Programu rozvoje venkova je zlepšení stavu životního prostředí, redukce nežádoucích vlivů z intenzivní zemědělské činnosti, ochrana přírody, zvýšení konkurenceschopnosti zemědělského odvětví v základních potravinářských výrobcích a kvality života na venkově na bázi trvale udržitelného rozvoje. Mezi další záměry PRV je diverzifikace ekonomických aktivit s cílem rozvoje podnikání ve venkovském prostoru, které by vedlo k vytvoření nových pracovních příležitostí, tudíž ke snížení nezaměstnanosti a posílení solidárnosti venkovského obyvatelstva. Ke zrealizování těchto cílů slouží opatření obsažené ve 4 osách PRV. Opatření v rámci jednotlivých os slouží k naplnění cílů všech oblastí Lisabonské strategie. Jedná se o oblast vnitřního trhu a podnikatelského prostředí, společnosti založené na znalostech, udržitelném rozvoji a trhu práce (MZe 2013).

Agendou první osy PRV je podpora konkurenceschopnosti zemědělského a lesnického odvětví a současně zvýšení dynamiky podnikatelských aktivit v zemědělské výrobě a

navazujícím potravinářském sektoru. Největší prioritou osy I jsou pozemkové úpravy, na které bylo vyčleněno 20,07 % z podílu osy, přidání hodnoty zemědělským a potravinářským produktům s 16,4 % a modernizace podniků agrárního sektoru se 39,05 %. Ve sledovaném roce bylo v rámci dané osy vyplaceno 26,5 % celkových prostředků PRV ze zdrojů EAFRD (MZe 2012). Připojená tabulka zobrazuje jednotlivé typy opatření v rámci osy I a vyplacené finanční podpory v ČR a ve členských státech EU.

Osa I	Typ opatření	ČR	EU	Celkem
I.1.1	Modernizace zemědělských podniků	392	1 175	1 567
I.1.2	Investice do lesů	66	199	265
I.1.3	Přidávání hodnoty zemědělským a potravinářským produktům	147	441	588
I.1.4	Pozemkové úpravy	88	264	352
I.3.1	Další odborné vzdělávání a informační činnost	14	43	57
I.3.2	Zahájení činnosti mladých zemědělců	40	121	161
I.3.3	Předčasné ukončení zemědělské činnosti	25	76	101
I.3.4	Využívání poradenských služeb	19	55	74
Celkem		791	2 374	3 165

Tab. 6 Podpory vyplacené v rámci osy I v mil. Kč (Zdroj: MZe 2013)

Opatření I.1.1 Modernizace zemědělských podniků navazuje svou činností na strategický cíl zlepšení konkurenceschopnosti zemědělství a soustředí se na modernizaci zemědělských rostlinných či živočišných podniků, které vyžadují vyšší finanční investice pro zlepšení dopravní a technologické úrovně podniku v rámci regionální mobility. Další opatření s označením I.1.2 Investice do lesů vyplývá ze strategického cíle zvyšování konkurenceschopnosti lesnictví. Opatření se zaměřuje na podporu podnikání v lesnickém odvětví, zvýšení efektivity lesnických podniků, zlepšení struktury daného sektoru a životního prostředí v lesnictví. Současný stav lesnické techniky je v rozporu s moderními technologiemi, tudíž podpora by měla vést ke zlepšení stavu technologických zařízení a strojů pro zvýšení konkurenceschopnosti sektoru. Opatření I.1.3 Přidávání hodnoty zemědělským a potravinářským produktům je opatřením zaměřujícím se ve spolupráci s objekty podílející se na výzkumu a vývoji na rozvoji a výkonnosti zpracovatelských podniků, vyvíjení nových produktů, technologií, procesů a inovací v zemědělském a potravinářském odvětví (MZe 2013). Opatření I.1.4 se zabývá pozemkovými úpravami, které jsou klíčovým nástrojem k rozvíjení venkova. Opatření řeší problematiku vlastnictví jednotlivých pozemků, nevyhovující zemědělskou infrastrukturu nedostatek krajinných prvků ekologické stability a napomáhá udržitelnému rozvoji krajiny (MZe 2013). V důsledku nízké úrovně vzdělání, obtížné rekvalifikovatelnosti a stárnutí populace agrárních pracovníků bylo vyvinuto opatření

zaměřující se na investování do lidského kapitálu s označením I.3.1 Další odborné vzdělávání a informační činnost, které si klade za cíl provedení inovací ke zlepšení konkurenceschopnosti a diverzifikaci zemědělství. Příjemci podpory jsou pracovníci především v zemědělském, potravinářském a lesnickém odvětví. Opatřením I.3.2 Zahájení činnosti mladých zemědělců jsou podpořeni začínající zemědělství podnikatelé do věku 40 let. Záměrem tohoto opatření je snížení věkové struktury v zemědělském odvětví, vytváření nových pracovních příležitostí a zabránění odlivu mladých občanů do měst. Podpora je poskytnuta na základě vyhodnocení podnikatelského záměru provedeného SZIF. Navazujícím opatřením je opatření I.3.3 Předčasné ukončení zemědělské činnosti motivující zemědělské podnikatele nad 55 let k opuštění zemědělské činnosti a vytvoření pracovních příležitostí pro mladší zemědělce, čímž by byla posílen ekonomický a sociální rozměr trvalé udržitelnosti venkova a zemědělství (MZe 2013). Vedle předchozích opatření PRV rozlišuje opatření I.3.4 pod názvem Využívání poradenských služeb vedoucí ke zlepšení informovanosti podnikatelů, vlastníků, sdružení vlastníků či nájemců lesa. Cílem je zlepšení orientace a zavádění nových výrobních metod a technologií slučovatelných se zájmy zachování a zlepšení krajiny a životního prostředí (MZe 2013).

Druhá osa, která je popsána v tabulce 7 zaujímající nejvyšší podíl finančních prostředků v rámci agroenvironmentálního opatření, včetně svých opatření a vyplacených finančních podpor, se zaměřuje na zlepšení životního prostředí a krajiny. Za největší prioritou s podílem 84,64 %, osa II považuje zvyšování biologické rozmanitosti, zachování a rozvíjení zemědělských a lesnických systémů s vysokou přidanou hodnotou a tradičních zemědělských krajín (MZe 2013). Z údajů vyplývajících z PRV (2013) další prioritou s podílem 12,27 % je ochrana vod a půdy vedoucí k zachování přirozeného vodního režimu v krajíně prostřednictvím vhodných zemědělských systémů. Třetí prioritou s podílem 3,09 % je zmírňování klimatických změn pomocí využití obnovitelných zdrojů energie (MZe 2013).

Osa II	Typ opatření	ČR	EU	Celkem
II.1.1	Platby za přírodní znevýhodnění poskytované v horských oblastech a platby poskytované v jiných znevýhodněných oblastech	241	963	1 204
II.1.2	Platby v rámci NATURA 2000 a Vodní rámcové směrnice	0	1	1
II.1.3	Agroenvironmentální opatření	894	3 577	4 471
II.2.1	Zalesňování zemědělské půdy	11	45	56
II.2.2	Platby v rámci Natura 2000 na lesních pozemcích	0	1	1
II.2.3	Lesnicko-environmentální platby	1	2	3
II.2.4	Obnova lesního potenciálu a podpora společenských funkcí lesů	19	75	94
Celkem		1 166	4 664	5 830

Tab. 7 Podpory vyplacené v rámci Osy II v mil. Kč (Zdroj: MZe 2013)

Opatření II.1.2 platby v rámci Natura 2000 a Vodní rámcové směrnice podporuje zemědělce obhospodařující druhově bohaté společenství luk a pastvin v oblastech Natura 2000 a 1. zónách NP a CHKO, jelikož je zde zakázáno jakékoliv hnojení a používání chemických přípravků, z důvodu minimalizace zásahů do okolních ekosystémů, existuje riziko opuštění lokalit a následná degradace (Machálek et al. 2008). Opatření vede k zachování krajiny a podpoře hospodaření, která je šetrná k životnímu prostředí ve zmíněných oblastech. Součástí druhé osy je opatření II.2.1 zalesňování zemědělské půdy umožňující získání zemědělské půdy či podpory na zalesnění dané oblasti. Podporou vzniká možnost pro diverzifikaci výroby a snížení podílu zornění půdy za neexistence rizika zvýšení podílu neobhospodařované zemědělské půdy (MZe 2013). Opatření se vyznačuje dlouhodobým charakterem přibližně na dobu trvání 60 let, které splňuje stanovené cíle v průběhu životaschopného lesního porostu. Kratší doba závazku by představovala riziko nesplnění environmentálních cílů. Platby v rámci Natura 2000 na lesních pozemcích jsou dalším opatřením s označením II.2.2 usilujícím o zachování optimální druhové skladby lesních porostů na území Natura 2000. Navazujícím opatřením jsou lesnicko-environmentální platby pro pěstování porostů vhodných pro dané druhové a prostorové skladby a zajištění udržení a zprostředkování rozvoje biodiverzity v jednotlivých lesích. Podpora se týká především melioračních a zpevňujících dřevin (MZe 2013). Osa II zahrnuje projektové opatření, kterým je obnova lesního potenciálu po kalamitách a podpora společenských funkcí lesů pro financování prevence proti přírodním kalamitám a náhradám škod jimi způsobených.

Osa III se soustředí na kvalitu života na venkově a diverzifikaci hospodářství venkova. V rámci této osy bylo použito 16,9 % z celkových prostředků EAFRD (MZe 2013). Mezi hlavní prioritu osy s podílem 51,13 % patří tvorba pracovních příležitostí a využívání obnovitelných zdrojů energie (MZe 2013). Z údajů PRV (2013) vyplývá, že další priorita se zabývá podmínkami růstu a kvalitou života na venkově s podílem 48,33 % z osy. Následující priority osy se zabývají vzděláním ze 0,37 % a posilováním kapacit ze 0,18 % podílu osy (MZe 2013). Následující tabulka zobrazuje opatření osy III, včetně vyplacených finančních podpor, ze kterých vyplývá největší podpora prvního opatření v rámci ČR a EU.

Osa III	Typ opatření	ČR	EU	Celkem
III.1.1	Diverzifikace činností nezemědělské povahy	188	564	752
III.1.2	Podpora zakládání podniků a jejich rozvoje	55	164	219
III.1.3	Podpora cestovního ruchu	68	205	273
III.2.1	Obnova a rozvoj vesnic, občanské vybavení a služby	151	452	603
III.2.2	Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova	41	123	164
III.3.1	Vzdělávání a informace	1	4	5
Celkem		504	1 512	2 016

Tab. 8 Podpory vyplacené v rámci osy III v mil. Kč (Zdroj: MZe 2013)

První opatření třetí osy navazuje na opatření Speciálního předvstupního programu pro zemědělství a rozvoj venkova a Rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství (MZe 2013). Opatření zaměřuje svou činnost na diverzifikaci zemědělských subjektů k nezemědělským činnostem doprovázené snahou o zvýšení ekonomického potenciálu, zajištění vhodných životních podmínek venkovských občanů a rovnováhy venkovských oblastí. Snahou opatření III.1.2 Podpora zakládání podniků a jejich rozvoje je zakládání a rozvoj mikropodniků, následné vytváření pracovních příležitostí a rozvíjení hospodářské struktury nezemědělských činností. Opatření jsou podporovány drobná řemesla a výroby. Ministerstvo zemědělství (2013) uvádí, že dalším záměrem je podpora vybudování decentralizovaných podniků pro zpracování a využívání obnovitelných zdrojů energie, v důsledku závázání ČR k dosažení 8 % energie z obnovitelných zdrojů a se záměrem dosáhnout energetické soběstačnosti venkova. V ČR není dostatečně rozvinuta agroturistika a potenciál venkovských farem není využíván, proto opatření III.1.3 Podpora cestovního ruchu soustředí svou agendu na budování ploch pro sportovní a rekreační využití ve spojení s kulturním a přírodním dědictvím. Opatření III.2.1 Obnova a rozvoj vesnic, občanské vybavení a služby se zaměřuje na rozvoj vodohospodářské infrastruktury v obcích do 2 000 obyvatel, jelikož v těchto obcích je 81 % napojeno na veřejný vodovod, 66 % na veřejnou kanalizaci a 26 % na kanalizaci, včetně čistírny odpadních vod (MZe 2013). Dalším předmětem opatření je budování dopravní infrastruktury v souvislosti se zvýšením regionální mobility a úprava veřejných prostranství obcí. Opatření se rovněž týká obcí do 500 obyvatel, ve kterých soustředí svůj zájem na zlepšování občanského vybavení a služeb ve snaze zajištění vyšší kvality života venkovských obyvatel. Typ opatření III.2.2 Ochrana a rozvoj kulturního dědictví venkova se zabývá obnovou a využíváním kulturního dědictví, zpracováním programů vedoucích k regeneraci památkově chráněných oblastí, plánů pečujících o krajinné památkové oblasti a budování muzeí a expozic vázaných na místní historii a kultury. Projekt je vymezen zrealizováním možným pouze v obcích do 500 obyvatel. Posledním typem opatření třetí osy je Vzdělávání a informace vedoucí k posílení lidského potenciálu, vzdělání a informovanosti osob působících nebo

usilujících o působení na venkově. Tento typ podpory se nevztahuje na běžné vzdělávací struktury.

Osa IV Leader je uskutečňována na základě realizace cílů z předchozích opatření jednotlivých os PRV. Hlavní agendou osy je zvýšení kvality života na venkově, zlepšení ekonomické situace, administrativních a řídicích funkcí venkova a zhodnocení kulturního a přírodního dědictví. Připojená tabulka definuje osu IV a finanční podpory vyplacené v rámci jednotlivých opatření. Z údajů vyplývá, že nejvyšší podíl financí byl zprostředkován na realizaci druhého opatření.

Osa IV	Typ opatření	ČR	EU	Celkem
IV.1.1	Místní akční skupina	28	111	139
IV.1.2	Realizace místní rozvojové strategie	136	545	681
IV.2.1	Realizace projektů spolupráce	14	55	69
Celkem		178	711	889

Tab. 9 Podpory vyplacené v rámci osy IV v mil. Kč (Zdroj: MZe 2013)

Opatření IV.1.1 Místní akční skupina, kterému je kladena priorita z 18,3 % podílu osy se zaměřuje na zrealizování Strategického plánu Leader místní akční skupiny. Podporu lze poskytnout místním akčním skupinám, které splnily podmínky přijatelnosti posuzované SZIF a vybrány byly Hostitelskou komisí. Místní akční skupiny usilují svou činností o obnovení a rozvoj venkova, zároveň o rozvoj zemědělství a péči o krajinu. Podpory jsou vypláceny na administrativu, provoz a poradenství v návaznosti na Strategický plán Leader. Cílem opatření je využití principů Leader, zvýšení konkurenceschopnosti lesnictví a zemědělství, ekonomického potenciálu a kvality života na venkově. Druhé opatření osy IV je Realizace místní rozvojové strategie mající největší prioritu se 73,2 % z podílu osy (MZe 2013). Soustředí se na zrealizování jednotlivých místních akčních skupin v souladu se Strategickým plánem Leader a podmínkami opatření PRV (MZe 2013). Projekty vhodné ke zrealizování jsou vybírány výběrovou komisí místní akční skupiny formou stanovených bodovacích požadavků. Opatření IV.2.1 Realizace projektů spolupráce s prioritou 8,5 % z osy se zaměřuje na projekty spolupracující mezi územími na národní či nadnárodní úrovni. Hlavním smyslem opatření je spolupráce místních akčních skupin mezi členskými státy a na území třetích zemí. Cílem je posílení a rozvoj spolupráce a zavedení místní rozvojové strategie do systému PRV (MZe 2013).

3.3.4 Agroenvironmentální opatření

Opatření navazuje na priority Koncepce agrární politiky ČR pro období po vstupu ČR do EU pro roky 2004 až 2013 a je součástí druhé osy PRV s největším finančním podílem

investovaným do agrárního sektoru v rámci Horizontálního plánu rozvoje venkova. Opatření podporuje způsoby využívání zemědělské půdy, které jsou šetrné k využívání krajiny a souvisí s ochranou a zvýšení kvality životního prostředí. Rovněž usiluje o zachování obhospodařovaných území s vysokou přírodní hodnotou, přírodních zdrojů, biodiverzity a udržování krajiny. Podopatření, která jsou součástí AEO jsou prováděna ve formě pětiletých závazků (Machálek et al. 2008). V roce 2005 bylo AEO zrealizováno na 1 168 tis. ha území ČR (MZe 2013). Největší uplatnění našlo podopatření s názvem Ošetřování travních porostů na 61 % plochy financované dotacemi AEO (MZe 2013). Témataopatření jsou shrnuty v následující tabulce

Označení	Název titulu
B.1	Louky
B.2	Mezofilní a vlhkomilné louky
B.3	Horské a suchomilné louky
B.4	Trvale podmáčené a rašelinné louky
B.5	Ptačí lokality na TP – hnízdiště bahňáků
B.6	Ptačí lokality na TP – hnízdiště chřástala polního
B.7	Pastviny
B.8	Druhově bohaté pastviny
B.9	Suché stepní trávníky a vřesoviště

Tab. 10 Podporované oblasti podopatřením Ošetřování travních porostů (Zdroj: MZe 2013)

Postupy šetrné k životnímu prostředí jsou další podopatřením, které bylo zrealizováno na 20,6 % podporované plochy, současně zahrnující tituly ekologické zemědělství a integrovaná produkce. Integrovaná produkce vytváří spojení mezi běžnou produkcí a ekologickým zemědělstvím. Uplatnění nachází především v oblastech, ve kterých není možné fungování plnohodnotného ekologického zemědělství.

Poslední součástí AEO je podopatření Péče o krajinu financující 18,3 % z celkové plochy (MZe 2013). Z údajů PRV (2013) vyplývá, že podopatření se skládá z titulu C.1 Zatravňování orné půdy obsahující management C1.1 Zatravňování orné půdy uplatňovaných ve zranitelných oblastech a oblastech LFA, management C1.2 Zatravňování orné půdy podél vodního útvaru cílí na orné půdy podél vodních toků, management C1.3 Zatravňování orné půdy regionální směsí s cílem zatravňování ve ZCHÚ a management C1.4 Zatravňování orné půdy regionální směsí podél vodního útvaru lišící se od předchozího managementu v zatravňování ZCHÚ podél vodních toků. Dalším titulem podopatření Péče o krajinu je C. 2 Pěstování mezplodin na orné půdě ve zranitelných oblastech a titul C. 3 Biopásy hospodařící na orné půdě s ohledem na existenci volně žijících živočichů v dané lokalitě.

AEO je využíváno zemědělci v oblastech s méně příznivými podmínkami pro zemědělskou činnost, ve kterých je kladen vyšší důraz na ochranu přírody než v ostatních tradičních zemědělských oblastech. Opatření je řazeno mezi nejdůležitější opatření politiky rozvoje venkova EU z důvodu finanční alokace a počtu přijatých žádostí o finanční podporu. V roce 2011 bylo přijato více než 16 300 žádostí, počet žádostí se ve sledovaném roce snížil přibližně na 15 800 žádostí (Pelucha et al. 2017). AEO jsou specifická z hlediska prostorového pokrytí, jelikož celé území ČR je způsobilá pro financování. Pelucha et al. (2017) uvádějí, že v období od roku 2004 až 2013 tyto dotace financovaly 65 % obcí ČR, tzn. 4031 obcí. Obce financované těmito dotacemi se vyznačovaly nízkým saldem migrace, avšak obce se zalidněním pohybující se v rozmezí 200 až 300 obyvatel vykazovaly vyšší míru zaměstnanosti v zemědělském sektoru.

4. Závěr

Oblast venkova lze chápat jako neurčitý pojem charakterizující zastavěnou přírodní krajinu doplněnou městskými prvky, přičemž neexistuje obecně platná definice tohoto pojmu. Vymezením se zabývá řada typologií rozdělující venkov na jednotlivé kategorie a podkategorie na základě administrativních, geografických a statistických znaků. Venkov byl do konce 20. století významně spjat se zemědělstvím, které se významně podílelo na jeho současné úrovni. Po roce 1989 venkov přestal být silně vázán na zemědělství, což zapříčinilo především nevyužití lidské pracovní síly, budov a pozemků sloužící k zemědělské činnosti. Důsledky těchto změn představovaly podstatnou zátěž pro životní prostředí doprovázené především erozí půdy. Nevyužití lidského potenciálu a koncentrování terciálního sektoru do městských oblastí se projevil snižující se soběstačností venkova a stěhováním ekonomicky aktivního obyvatelstva do měst či okrajových oblastí metropolí. Migrace obyvatel do měst či suburbii s sebou přináší vybudování nových technologických a dopravních infrastruktur pro zvýšení úrovně regionální mobility, zároveň narušují přírodní krajinu, která již není schopna plnit svou původní funkci.

Zemědělská činnost je významnou součástí národní ekonomiky České republiky. Jednotlivé položky souhrnného zemědělského účtu zobrazují ekonomickou situaci českého zemědělství, ze které vyplývá, že soběstačnost českého zemědělství ve sledovaném roce 2012 byla především v produkci obilovin, mléce a technických plodin. Ze souhrnného porovnání základních potravinářských komodit vyplývá, že soběstačnost produkce drůbežího a vepřového masa je nedostatečná a závislá na importu těchto komodit. Podpory zemědělského odvětví jsou podstatné pro jeho správné fungování, tudíž v rámci Společné zemědělské politiky byly poskytovány přímé a doplňkové platby pro zvýšení soběstačnosti. Avšak ČR je zároveň významným exportérem hovězího dobytka a mléka. Zprostředkování zemědělské činnosti je zajišťováno agrárním trhem práce, pro který je typická klesající tendence zemědělských podniků a pracovníků zapříčiněna nižším finančním ohodnocením oproti ostatním sektorům národního hospodářství.

Společná zemědělská politika patří k jedním z významných nástrojů rozvoje venkova usilující svými podporami o rozvoj venkova v souladu s doposud známými ekosystémovými poznatky. Na rozvoji venkova se značným podílem podílí také Program rozvoje venkova pro období 2007 až 2013, který prostřednictvím svých os realizuje jednotlivá opatření. Předmětem jednotlivých os je především zvýšení konkurenceschopnosti zemědělského

odvětví, zlepšení stavu životního prostředí a krajiny, zvýšení kvality života a ekonomické soběstačnosti ve venkovských oblastech.

5. Seznam literatury

Tištěné monografie

Balcarová J, Kubů E, Šouša J. 2015. Úvahy a stati o agrární modernizaci v českých zemích: in memoriam hospodářského historika Jaroslava Pátka. Národní zemědělské muzeum, Praha.

Bečvářová V, Vinohradský K, Zdráhal I. 2009. České zemědělství a vývoj cenového prostředí společného trhu EU. Mendelova zemědělská a lesnická univerzita, Brno.

Bernard J, Šimon M. 2017. Vnitřní periferie v Česku: Multidimenzionalita sociálního vyloučení ve venkovských oblastech. Sociologický časopis / Czech Sociological Review **53 (1)**: 3-28.

Binek J, Svobodová H, Holeček J, Galvasová I, Chabičovská K. 2009. Synergie ve venkovském prostoru: Aktéři a nástroje rozvoje venkova. GaREP, Brno.

Binek J, Svobodová H, Holeček J, Příbylíková A, Chabičovská K, Galvasová I. 2010. Synergie ve venkovském prostoru: Přístupy k řešení problémů rozvoje venkovských obcí. GaREP, Brno.

Binek J, Svobodová H, Chabičovská K, Holeček J, Galvasová I, Martének J. 2011. Synergie ve venkovském prostoru: Paradoxy rozvoje venkova. GaREP, Brno.

Český statistický úřad. 2010. Analýza zemědělství na základě souhrnného zemědělského účtu. Český statistický úřad, Praha.

Eliasson A°, Jones RJA, Nachtergaele F, Rossiter DG, Terres JM, Van Orshoven J, Van Velthuizen H, Böttcher K, Hastrup P, Le Bas C. 2010. Common criteria for the redefinition of Intermediate Less Favoured Areas in the European Union. Environmental Science & Policy **13 (8)**: 766-777.

FAO. 2015. Coping with climate change – the roles of genetic resources for food and agriculture. FAO, Rome.

- Grešlová Kušková P. 2013. A case study of the Czech agriculture since 1918 in a socio-metabolic perspective – From land reform through nationalisation to privatisation. *Land Use Policy* **30** (1): 592-603.
- Hejazi MI, Edmonds J, Clarke L, Kyle P, Davies E, Chaturvedi V, Wise M, Patel P, Eom J, Calvin K. 2013. Integrated assessment of global water scarcity over the 21st century – Part 1: Global water supply and demand under extreme radiative forcing. 2013. *Hydrology and Earth System Science* **10**: 3327–3381.
- Kaplan K. 2012. *Proměny české společnosti (1948-1960)*. Ústav pro soudobé dějiny AV ČR, Praha.
- Karásek P, Szturc J, Kučera J, Podhrázská J, Konečná J. 2019. Causes of Water Erosion and Benefits of Antierosion Measures in Model Locality Starovice – Hustopeče (South Moravia Region, Czech Republic). *Journal of Ecological Engineering* **20** (2): 95–105.
- Kopecky KA, Suen RMH. 2009. A Quantitative Analysis of Suburbanization and the Diffusion of the Automobile. *International Economic Review* **51** (4):1003-1037.
- Kowalski A, Wigier M. 2016. Competitiveness of the economy in the context of social policy measures – international perspective. Institute of agricultural and food economics, Warsaw.
- Lorencová E, Frélichová J, Nelson E, Vačkář D. 2013. Past and future impacts of land use and climate change on agricultural ecosystem services in the Czech Republic. *Land Use Policy* **33**: 183-194.
- Machálek E, Pělucha M. 2008. *České zemědělství v podmínkách reformy SZP EU a nástroje k její realizaci: přímé platby a cross-compliance, zvyšování konkurenceschopnosti (Program rozvoje venkova, VaV)*. IREAS, Praha.
- Ouředníček M. 2003. The suburbanisation of Prague. *Sociologický časopis* **39** (2):235-253.
- Ouředníček M, Špačková P, Novák J. 2013. *Sub urbs: krajina, sídla a lidé*. Academia, Praha.

Pavlík Z, Kučera M. 2002. Populační vývoj České republiky 1990–2002. Katedra demografie a geodemografie Přírodovědecké fakulty Univerzity Karlovy v Praze, Praha.

Pavlíková G, Maříková P. 2007. The Agriculture Employment Rate in the Czech Republic. Pages 571–578 in Tomić D, Ševarlić MM, editors. Development of agriculture and rural areas in Central and Eastern Europe: 100th seminar of the EAAE: proceedings of plenary papers and abstracts. Serbian Association of Agricultural Economist, Novi Sad.

Pelucha M, Květoň V, Jílková J. 2013. Territorial dimensions of agro-environmental measures and LFA in rural development policy in the Czech Republic. *Land Use Policy* **34**: 91–103.

Pelucha M, Květoň V, Šafr K. 2017. Theory and reality of the EU's rural development policy application in the context of territorial cohesion perspective — The case of the Czech Republic in the long-term period of 2004–2013. *Land Use Policy* **62**: 13-28.

Plášil M, Mezera J. 2010. Konkurenceschopnost potravinářského sektoru ČR. Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Praha.

Pospěch P. 2014. Vynalézání venkova v ČR po roce 1989. Centrum pro studium demokracie a kultury, Brno.

Ptáček P, Szczyrba Z. 2007. Current suburbanisation trends in the Czech Republic and spatial transformation of retail. *Revija za geografijo* **1-2**: 55–65.

Quiroga S, Suárez C, Fernández-Haddad Z, Philippidis G. 2017. Levelling the playing field for European Union agriculture: Does the Common Agricultural Policy impact homogeneously on farm productivity and efficiency? *Land Use Policy* **68**: 179-188.

Spěšná D, Drlík J, Nohel F, Pospěch P, Delín M. 2009. Agrární trh práce. Ústav zemědělské ekonomiky a informací, Praha.

Spěváček V, Rojíček M, Vejmelek J, Zamrazilová E, Žďárek V. 2016. Makroekonomická analýza – teorie a praxe. Grada Publishing, a.s., Praha.

Sýkora L. 2002. Suburbanizace a její sociální, ekonomické a ekologické důsledky. Ústav pro ekopolitiku, Praha.

Šarapatka B. 2010. Agroekologie: východiska pro udržitelné zemědělské hospodaření. Bioinstitut, o. p. s., Olomouc.

Šimon M. 2014. Exploring counterurbanisation in a post-socialist context: Case of the Czech Republic. *Sociologia Ruralis* **54** (2): 117–142.

Šimon M, Bernard J. 2016. Rural Idyll Without Rural Sociology? Changing Features, Functions and Research of the Czech Countryside. *Eastern European Countryside* **22** (1): 53-68.

Webové stránky

Český statistický úřad. 2006. Demografický, sociální a ekonomický vývoj Středočeského kraje - 2000–2004. Český statistický úřad. Available from https://www.czso.cz/csu/czso/13-2105-05-v_letech_2000_az_2004-c010 (accessed December 2016).

Český statistický úřad. 2009. Postavení venkova ve Středočeském kraji. Český statistický úřad, Praha. Available from <https://www.czso.cz/documents/10180/20565971/20136109.pdf/50787a82-0d54-461e-ac87-7796286896d6?version=1.0> (accessed September 2009).

Český statistický úřad. 2013. Struktura mezd zaměstnanců – 2012. Český statistický úřad. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/struktura-mezd-zamestnancu-2012-7gp44122rx> (accessed May 2013).

Český statistický úřad. 2013. Zemědělská produkce – 2012. Český statistický úřad. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/zemedelska-produkce-2012-jgjuejiu7y> (accessed May 2013).

Český statistický úřad. 2014. Úroveň vzdělání obyvatelstva podle výsledků sčítání lidu. Český statistický úřad, Praha. Available from <https://www.czso.cz/documents/10180/20536250/17023214.pdf/7545a15a-8565-458b-b4e3-e8bf43255b12?version=1.1> (accessed December 2014).

Český statistický úřad. 2014. Zemědělská produkce – 2013. Český statistický úřad. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/zemedelska-produkce-2013-guru7x1p6f> (accessed May 2014).

Český statistický úřad. 2018. České zemědělství očima statistiky 1918–2017. Český statistický úřad, Praha. Available from <https://www.czso.cz/documents/10180/78834602/27021918.pdf/df8812aa-f530-4f43-83f7-7d56566ec3e3?version=1.0> (accessed April 2018).

Český statistický úřad. 2018. Soupis hospodářských zvířat k 1. 4. 2018. Český statistický úřad. Available from <https://www.czso.cz/csu/czso/soupis-hospodarskych-zvirat-k-1-4-2018> (accessed May 2018).

EEA. 2003. Evropské vody: indikátorová zpráva — Shrnutí. EEA. Available from https://www.eea.europa.eu/cs/publications/report_2003_0617_150910 (accessed June 2003).

EEA. 2008. The Problems of water stress. EEA. Available from <https://www.eea.europa.eu/downloads/d92dd07f11fd917da0ef668d42c8afdc/1461159264/page003.html.pdf> (accessed December 2008).

EEA. 2012. Voda pro zemědělství. EEA. Available from <https://www.eea.europa.eu/cs/articles/voda-pro-zemedelstvi> (accessed December 2012).

European Union. 2002. Consolidated version of the Treaty on European Union and of Treaty establishing the European Community. Official Journal of the European Communities. Available from <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:12002E/TXT&from=EN> (accessed December 2002).

European Union. 2012. Agriculture in the European Union – Statistical and economic information – 2012. European Commission. Available from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/statistics/agricultural/2012/pdf/full-report_en.pdf (accessed December 2012).

European Union. 2013. Agriculture in the European Union – Statistical and economic information – 2013. European Commission. Available from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/statistics/agricultural/2013/pdf/full-report_en.pdf (accessed December 2013).

Eurostat. 2013. Agriculture, forestry and fishery statistics 2013 edition. Eurostat, Luxembourg. Available from <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3930297/5968754/KS-FK-13-001-EN.PDF/ef39caf7-60b9-4ab3-b9dc-3175b15feaa6> (accessed November 2013).

Eurostat. 2019. Bovine population – annual data. Eurostat. Available from http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=apro_mt_lscatl&lang=en (accessed March 2019).

Eurostat. 2019. Pig population – annual data. Eurostat. Available from http://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=apro_mt_lspig&lang=en (accessed March 2019).

Institute for European Environmental Policy. 2006. An Evaluation of the Less Favoured Area Measure in the 25 Member States of the European Union. Institute for European Environmental Policy. Available from https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/evaluation/rural-development-reports/2006/lfa/shortsum_en.pdf (accessed November 2006).

IUCN Red List. 2018. Summary Statistics. IUCN. Available from <https://www.iucnredlist.org/resources/summary-statistics#Summary%20Tables>.

Ministerstvo průmyslu a obchodu. 2010. Analýza konkurenceschopnosti České republiky. Ministerstvo průmyslu a obchodu. Available from <https://www.mpo.cz/assets/dokumenty/41230/46014/555208/priloha001.pdf> (accessed March 2010).

Ministerstvo zemědělství. 2006. Národní strategický plán rozvoje venkova České republiky na období 2007–2013. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from http://eagri.cz/public/web/file/26839/Narodni_strategicky_plan_rozvoje_venkova.pdf (accessed December 2006).

Ministerstvo zemědělství. 2007. Program rozvoje venkova České republiky na období 2007–2013. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from http://eagri.cz/public/web/file/26868/PRV_oficiln_schvlen.pdf.

Ministerstvo zemědělství. 2012. Zásady pro poskytování dotací pro rok 2012. Ministerstvo zemědělství. Available from <http://eagri.cz/public/web/file/149565/Zasady2012.pdf> (accessed February 2012).

Ministerstvo zemědělství. 2013. Program rozvoje venkova České republiky na období 2007–2013. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from https://www.szif.cz/cs/CmDocument?rid=%2Fapa_anon%2Fcs%2Fdokumenty_ke_stazeni%2Fefafd%2F1393415127062.pdf.

Ministerstvo zemědělství. 2013. Zemědělství 2012. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from http://eagri.cz/public/web/file/270631/Zemedelstvi_2012_small.pdf (accessed October 2013).

Ministerstvo zemědělství. 2013. Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2012. Ministerstvo zemědělství. Available from http://eagri.cz/public/web/file/291876/Zprava_o_stavu_zemedelstvi_CR_za_rok_2012.pdf (accessed February 2014).

Ministerstvo zemědělství. 2014. Zpráva o stavu zemědělství ČR za rok 2013. Ministerstvo zemědělství. Available from <http://eagri.cz/public/web/file/370427/ZZza2013.pdf> (accessed April 2015).

Ministerstvo zemědělství. 2018. Situační a výhledová zpráva: půda. Ministerstvo zemědělství, Praha. Available from http://eagri.cz/public/web/file/611976/SVZ_Puda_11_2018.pdf (accessed January 2019).

Radim Perlín. 1998. Venkov, typologie venkovského prostoru. Karlova Univerzita, Praha. Available from https://www.researchgate.net/publication/228386326_Venkov_typologie_venkovskeho_prostoru.

Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v.v.i. 2018. Půda v číslech. Available from <https://statistiky.vumop.cz/?core=account>.

Legislativní dokumenty

Ministerstvo vnitra. 1949. Zákon č. 69/1949 Sb. O jednotných zemědělských družstvech § 1, odstavce 1. Pages 207–209 in Sběrka zákonů České republiky, 1949, částka 22, Praha.

Ministerstvo vnitra. 2000. Zákon č. 128/ 2000 Sb. O obcích (obecní zřízení) § 3, odstavce 1. Pages 1737-1764 in Sběrka zákonů České republiky, 2000, částka 38, Praha.

Úřad pro publikace Evropská unie. 1999. Nařízení Rady (ES) č. 1257/1999 ze dne 17. května 1999 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského orientačního a záručního fondu (EZOZF) a o změně a zrušení některých nařízení. Pages 391-413 in Úřední věstník Evropských společenství, Lucemburk.

Úřad pro publikace Evropská unie. 2005. Nařízení Rady (ES) Č 1698/2005 ze dne 20. září 2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova (EZFRV). Pages 1-40 in Úřední věstník Evropské unie, Lucemburk.

6. Seznam použitých zkratk a symbolů

AEO – agroenvironmentální opatření

b. c. – běžná cena

ČR – Česká republika

ČSÚ – Český statistický úřad

EAFRD – European Agricultural Fund for Rural Development (Evropský zemědělský fond pro rozvoj venkova)

EEA – European Environment Agency (Evropská agentura pro životní prostředí)

ES – Evropské společenství

EU – Evropská unie

GAEC – Good Agricultural and Environmental Condition (Dobrý zemědělský a environmentální stav)

HDP – hrubý domácí produkt

HPH – hrubá přidaná hodnota

CHKO – chráněná krajinná oblast

LFA – Less Favoured Areas (méně příznivé oblasti)

LPIS – Land Parcel Identification System (Systém pro identifikaci pozemků)

MZe – Ministerstvo zemědělství

Natura 2000 - Evropská ekologická síť chráněných území

NP – národní park

OECD – Organization for Economic Cooperation and Development (Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj)

PGRLF – Podpůrný a garanční rolnický a lesnický fond

PRV – Program rozvoje venkova ČR na období 2007-2013

SAPARD – Special Accession Programme for Agriculture and Rural Development (Speciální předvstupní program pro zemědělství a rozvoj venkova)

SAPS – Single Area Payment Scheme (zjednodušená přímá platba na plochu)

Sb. - sbírka zákonů

SZIF – Státní zemědělský intervenční fond

SZP – Společná zemědělská politika

Top – Up – doplňkové platby

VÚMOP-Výzkumný ústav meliorací a ochrany půdy, v. v. i

ZCHÚ – zvláště chráněné území